

4

45654

PRÁCE ZE SEMINÁŘE ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÍCH DĚJIN
NA PRÁVNICKÉ FAKULTĚ KARLOVY UNIVERSITY V PRAZE.

S PODPOROU MIN. ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY A S. Č. P. „VŠEHRD“

VYDÁVÁ prof. dr. JAN KAPRAS

ČÍSLO 20.

O POPRAVČÍ KNIZE PÁNŮ Z ROŽMBERKA

Napsal ●

univ. prof. dr. RUDOLF RAUSCHER

V PRAZE 1934.

Nákladem vydavatelovým. — V komisi knihkupectví Bursík a Kohout,
Praha II., Václavské nám. 24.

PRÁCE ZE SEMINÁŘE ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÍCH DĚJIN
NA PRÁVNICKÉ FAKULTĚ KARLOVY UNIVERZITY V PRAZE.

S PODPOROU MIN. ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY A S. Č. P. „VŠEHRD”

VYDÁVÁ prof. dr. JAN KAPRAS.

ČÍSLO 20.

O POPRAVČÍ KNIZE PÁNŮ Z ROŽMBERKA

Napsal

univ. prof. dr. RUDOLF RAUSCHER

V PRAZE 1934.

Nákladem vydavatelovým. — V komisi knihkupectví Bursík a Kohout,
Praha II., Václavské nám. 24.

V době přítomné, kdy z důvodu hospodářské tísně uzavírají se publikační možnosti odborným pojednáním vědeckým, poskytl mi prof. Dr. Jan Kapras neobyčejně laskavě možnost, abych publikoval svou studii v jeho Pracích ze semináře. Práce ze semináře prof. Kaprasa již dávno staly se významnou sbírkou historickoprávních studií z dějin českého práva a mají pro nás též význam jako sbírka studií založená Balzerem pro Polsko. Tlumočím prof. Kaprasovi za to svůj opravdový dík.

V Bratislavě v lednu 1934.

Rudolf Rauscher.

O B S A H

- I. Popravčí kniha pánů z Rožmberka dosud nebyla probádána (str. 7); její vydání (str. 7); literatura o ní (str. 7—8). — Vnější popis knihy (str. 8—9); ruce písařů (str. 9—10); uspořádání zápisů (str. 10). — Obsah zápisů (str. 10—11). — Místa, kde se výsledky daly (str. 11—12). — Orgány, které prováděly řízení (str. 12). — Zápis výsledků děje se časově později (str. 13). — Výsledky s mučením a bez mučení (str. 13). — Způsob zapisování (str. 13). — Několikeré zápisy týchž výsledků (str. 13). — Výsledky zločinců (str. 14). — Zápisy osob podezřelých (str. 14). — Zápis zločinců krádeže, loupeže, veř. násilí (str. 14). — Zápis spolupachatelů (str. 14). — Ku které společenské třídě pachatelé náleželi (str. 15). — Panošové (str. 15). — Osoby šlechtické (str. 15—16).
- II. Vznik popravčí knihy souvisí s činností popravčí a s psáním pachatelů (str. 18). — O významu popravčí knihy (str. 18). — Literatura (str. 18—19). — Krajské zřízení popravčí (str. 19—20). — Dějiny Rožmberků koncem 14. a zač. 15. stol. (str. 20). — Jindřich a Oldřich z Rožmberka popravci (str. 20—21). — Doklady o jejich popravčí činnosti (str. 21). — Otrad, popravec (str. 21—23). — Území, z něhož jsou výsledky do knihy zapisovány (str. 23—24). — Zápisy mezi sebou souvisejí obsahově (str. 24); souvisejí i řízením (str. 24—25). — Význam zápisu do popravčích knih (str. 25). — Právní povaha „psání“ (str. 25). — Zapisování psanců v právu městském (str. 26); v popravčí knize rožmberské (str. 26—27). — Zneužití „psání“ od popravčích orgánů (str. 27—28). — Popravčí kniha knihou psaneckou (str. 28). — Psanecké knihy jinde (str. 28). — Psanecké zápisy pražské (str. 28—29); jihlavské (str. 29). — Souvislost mezi jihlavskými zápisy a popravčí knihou rožmberskou (str. 29).
- Résumé str. 30.

I.

Řada našich vzácných památek právních jest dosud málo probádána. Právní památky naše jsou sice většinou již vydány, opatřeny úvodem a popisem vydavatelovým, širším či kratším, jak to připouští povaha edičního úvodu, ale převážná část jich není řádně oceněna, zhodnocena a obsahově rozebrána, jak to jejich význam vyžaduje. Tím se ovšem stává, že badatel, který pracuje monograficky, je nucen velmi často zhodnocovati si právní památky naše znovu a znovu a vynaložiti velkou část svého zkoumání i na otázky, které bezprostředně s jeho prací nesouvisejí.

Mezi uvedenou skupinu právních památek náleží i t. zv. Popravčí kniha pánů z Rožmberka. Byla vydána Frant. Marešem r. 1878¹ a opatřena od něho kratičkým vydavatelským úvodem. Mareš sám ovšem popsal popravčí knihu poněkud podrobněji v samostatném článku již před vydáním.² Článek tento je v novější literatuře opomíjen. V článku tomto velmi stručně se zmiňuje o vnějších stránkách knihy, úplně pomíjí právní rozbor a hlavní pozornost věnuje rozboru z hlediska historického a kulturně historického. Jeho poznámky o událostech historických, o nichž se v knize mluví při výsledích pachatelů, jsou velmi cenné k dějinám husitství a stejně tak i jeho rozbor po stránce kulturně historické. Pro nás, pro rozbor právně historický, nenalézáme zde téměř ničeho, ba naopak Mareš si stěžuje, že nebude možno pro poznání právního řízení z knihy ničeho vytěžití a také ne pro vysvětlení institutu popravců.

K vydání Marešovu dlužno podotknouti, že pro potřebu dnešního zkoumání nevyhovuje. Vydavatel upravil pořad zápisů podle svého názoru nezachovav sled zápisů vyskytající se v rukopise, neuvedl však v úvodu střídání rukou zapisovatelů, takže badatel pracující s jeho vydáním může si tvořiti řadu domněnek ne zcela bezpečných. Vydavatel nad zápisy uvedl jednotlivé nadpisy, pokud a jak jsou vyznačeny v rukopisu. Ovšem že nadpisy tyto nejsou v rukopisu úplné a při řadě zápisů vlastně chybí. Vydavatel nedoplnil tento nedostatek odlišením jednotlivých zápisů, které tvoří samostatný celek, takže ve vydání jest pod jedním nadpisem spojeno více samostatných zápisů. Tím vzniká pro badatele nejistota, která je stupňována tím, že zápisy ve vydání nejsou od sebe odlišeny číslováním.

O popravčí knize pánů z Rožmberka učinil dále zmínku H u g o T o m a n ve své rozpravě „O rodu a příbuzenstvu Jana Žižky z Trocnova.“³ Tvrdí, že se týkala vyznání zločinců, kteří v rozličných místech v dosahu moci rožmberské byli vyslýcháni a odpraveni. Toman míní, že účel sestavení výpisů, obsažených v popravčí knize, není znám a také doba, kdy byly zápisy do knihy vepsány, nedá se určit. Pronáší pak ještě řadu domněnek, aniž by však podrobněji zkoumal

¹ Praha 1878. Pojednání Král. Čes. Společnosti Nauk VI. ř. díl IX.

² Osyěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice (red. Václav Vlček) roč. VI. díl. I. (Praha 1876) str. 153—159.

³ Věstník Král. Čes. Spol. Nauk. Třída fil. hist. 1890, str. 57 p. 2.

obsah popravčí knihy. A proto ovšem domněnky jeho nejsou příliš pevné a, zdá se nám, i nepravděpodobné.

V další literatuře naší činí se o popravčí knize jen stručné poznámky. Tak zmiňuje se o ní Rieger,⁴ Stieber,⁵ Kapras,⁶ čerpá z ní Solnař⁷ a pod. V poslední době se o ní zepsal dosti obsáhle Pekař, čerpaje z ní především ke své studii o Žižkovi. Pronesl však přece řadu mínění o povaze popravčí knihy a o právním významu jejím. Řada mínění Pekařových je nová a liší se na př. v základním pojetí oproti názoru Riegrovi.⁸ O nich se ještě v dalším zmíníme.

Jak patrně z tohoto stručného přehledu, jest literatura o popravčí knize velmi skoupá a pokud se jí zabývá, činí o ní zmínky jen z určitého hlediska historického. O právním významu popravčí knihy byla vyslovena jen řada pochyb. Nám půjde v tomto našem rozboru právě o stránku právního rozboru, opomíjíme úmyslně rozbor dějinných fakt, na něž je ovšem popravčí kniha rožmberská velmi bohatá. Hodláme se pokusit o rozbor knihy po stránce vnější a přistoupití pak k rozboru obsahovému a rekonstruovati řízení, jehož výsledkem zápisy v popravčí knize obsažené jsou. Konečně pokusíme se o pronesení úsudku o významu popravčí knihy v dějinách našeho trestního procesu. Že si popravčí kniha rožmberská zasluhuje pozornosti, je na biletni tomu, kdo ji pročítá. Jest vlastně jedinou zachovanou soudní knihou z konce 14. a z poč. 15. stol., která nám zachovala stopy po řízení před popravčími orgány mimo města. V městských soudních knihách jsou zachovány zápisy z činnosti popravčí a zmíníme se o nich, až budeme je srovnávat s popravčí knihou rožmberskou.

Popravčí kniha pánů z Rožmberka chována jest v treboňském archivu odd. Historica č. 49.⁹ Obsahuje 48 listů, na konci jest asi 8 listů vyříznuto.¹⁰ Má starou původní vazbu. Původně neměla žádného titulu. V 1. pol. 16. stol. rožmberský kancléř Václav Albín z Helfenburku, když sepisoval regesta písemností dvorní kanceláře rožmberské na Č. Krumlově, označil tuto knihu na vrchní desce nadpisem „Vyznání zločincův“. Snad ještě na Krumlově na rozhraní 16. a 17. stol. archivář a bibliotekář pánů z Rožmberka Václav Břežan doplnil uvedená slova doplňkem „i z těch muože se lecos k historii vyhledati“ a na prvý list knihy napsal titul: „Léta páně 1390 a okolo těch let za králování Václava IV. v Čechách pan Jindřich z Rožmberka jsa jedním kmetem krajským a trestatelem škůdců zemských v této knize poznamenané osoby dle jich seznání na trápení z světa zprovoditi poručil.“ Slovo „trestatelem“ Břežan dodatečně přetřhl a nadepsal slovo „soudce“.

Popravčí kniha rožmberská obsahuje zápisy od r. 1389 až do r. 1429. Zápisy tyto nejsou v knize zanášeny za sebou v chronologickém pořádku, nýbrž jsou jednak přeházeny, jednak jsou mezi nimi mezery a to dosti značné. Pokud jde o časové umístění zápisů, dělí se vlastně popravčí kniha na dvě části. Prvá část obsahuje léta od r. 1389 až do r. 1409, druhá od r. 1420 až do r. 1429. Jest tedy mezi oběma intervaly 11 let, z nichž v knize není zápisu.

Knihy začíná obsáhlým zápisem z r. 1389 na fol. 3a—5b, pak následuje zápis z r. 1391 až do fol. 7a. Pak jdou po sobě poměrně krátké zápisy z r. 1394, 1395 a 1396 na fol. 7a—8a. Za nimi je zapsán opět obsáhlý zápis

⁴ Bohuš Rieger, Zřízení krajské v Čechách I. Praha 1889, str. 34.

⁵ K vývoji správy. Vliv čes. živlů na správu... V Praze 1901, str. 188.

⁶ Právní dějiny zemí koruny České I. Praha 1913, str. 25.

⁷ Z dějin českého zemského práva trestního. Praha 1921.

⁸ Josef Pekař, Žižka a jeho doba. I. Jan Žižka. Praha 1928, str. 21—58.

⁹ Bohužel, nemohla mi býti kniha popravčí zapůjčena do Bratislavy, protože bránily tomu předpisy švarzberského archivu. Laskavostí správy archivu bylo laskavě odpovídáno na mé dotazy, které jsem vznášel, zabývá se rozbohem knihy. Za neobyčejnou laskavost správě archivu vyslovuji svůj vnitřní dík.

¹⁰ Srv. úvod Marešův a pak jeho článek v Osvětě I. c. Ostatní doplněno podle sdělení z archivu.

z r. 1397 od fol. 8b až na fol. 11a. Z r. 1398 jest již opět krátký zápis na fol. 11b—12a. Další časově následující zápis z r. 1399 jest zapsán na fol. 18a až 20b. Pak jest opět krátká časová přestávka až do r. 1401, při čemž zápis z tohoto roku jest zapsán na předcházejících fol. 13a až 18a. Po tomto zápisu jest v knize, pokud jde o časové zapisování, opět nepravdivost, neboť zápis datovaný z roku 1406 jest zapsán na fol. 9a (a na fol. 12a, 21b a 22a). Ze tří dalších let není opět žádných zápisů až r. 1409, z něhož jsou zápisy na fol. 23a—26b, kdy ovšem je zapsáno poměrně hojně zápisů.

V druhé, časovou mezerou oddělené části, jsou zápisy časově poměrně hojnější. Nasvědčuje tomu pořad časový: z r. 1420 (na fol. 27a—28a), z r. 1422 (na fol. 28b), 1423 (na fol. 29a—41a), 1424 (na fol. 43a—44b), 1427 (na fol. 44b—45b), 1429 (na fol. 46a). Mezi těmito zápisy nejobsáhlejší jest zápis z r. 1423.

Časové toto rozdělení jest upraveno tímto způsobem ve vydání Marešově. Ze zápisů samých leckde není časově zařazení patrné a dává podnět k pochybám. Nejpatrnějším je tato nejistota v zápisech zařazených Marešem v rok 1406.¹¹ Neboť při nich není jistoty ani z datování, které chybí, ani z obsahu zápisů. Mareš, jak uvidíme, postupoval mechanicky, neboť shrnul k sobě zápisy psané touž rukou. Jest to sice opora vratká, přece však lze se o ní opřít tam, kde není možno pronést definitivní a pevný úsudek podle jiných dokladů.

Příčiny, proč vyskytají se časové mezery mezi zápisy a proč se jeví zřejmý nepořádek v zapisování, mohly býti různé. Promluvíme o nich, až při otázce, jak se do popravčí knihy zapisovalo.

Probíráme-li ruce písařů knihy popravčí,¹² vidíme, že v knize střídají se ruce dvanácti písařů. Rukou písaře A je zapisováno na listech 3a—12a a pak na 13a—21a. Ve vydání Marešově jsou tyto zápisy uveřejněny na str. 1—19.

Písař B psal na listech 9a, 12b a 21b—22a, v edici Marešově na str. 20—21. Zápisy z let 1409 otištěné Marešem na str. 21—24 ke slovům „prozrazoval kupce zlodějóm“ (fol. 23a—26b) jsou psány rukou písaře C. Písař D psal latinské pravení Andlinovo v edici Marešově str. 24, v originálu fol. 26a. Další rukou písaře F je psáno pravení bez muk Beneše Macuty až ke slovům „a nemnoho je propušcel“ (Mareš str. 24—25, v originálu fol. 26b).

V druhé, časově vzdálenější části popravčí knihy, střídají se písaři hojněji. Písař F zapisuje zápis na str. 25 od slov „Anno domini M^o CCC^o XX° feria secunda post Letare. Pravenie Přibíkovo“ až na str. 26 ke slovům „... ad premissa convocatis“ (v originálu fol. 27a—28a), písař G píše na str. 26 od slov „Vyznání Petrovo z Vitějovic“ až na str. 30 edice Marešovy ke slovům „... že by ho v hodině dobili etc.“ Písař H zapisuje vyznání Jana, kováře z Rečice anno 1423 (u Mareše str. 30, v originálu fol. 30a). Pak pokračuje opět písař G od slov „Anno ut supra feria IIII post Urbani“ až ke slovům „... kradě, lúpe a morduje etc.“ (u Mareše str. 30—45, v orig. fol. 31a—42b) a v zápisech dalších od slov „Feria sexta post Scholastice. Toma syn Mikulášův...“ až po slova „... a ta jest blízko od lesu etc.“ (Mareš str. 47—50, v orig. fol. 40b až 44b). Ruka písaře G vyskytá se ještě jednou v popravčí knize a sice v zápise od slov „Anno domini etc. XXIX° sabato die Silvestri“ až ke slovům „... peníze pobral etc.“ (Mareš str. 51—52, v orig. fol. 46a). „Regognicio Thome de Caplicz in Trzebon facta Anno etc. XXVII°“ až ke slovům „... spoliaverunt cum ipsis“ (Mareš str. 50, v orig. fol. 44b) psal písař K. Podle zprávy z treboňského archivu jsou touto rukou psány některé poselací listy treboňských hejtmanů z let 1428—1432, jména písaře však určití nelze. Písař L psal zápis „Brkalonis recognicio de Plaw“ až po slova „brali sě do Prachatic“ (Mareš str. 50—51,

¹¹ Srv. Pekař, l. c. II. str. 23 a 208.

¹² Laskavostí správy treboňského archivu dostalo se mi popisu rukou písařů. Popis zhotovil velmi pečlivě p. Dr. V. Hadač. Za jeho laskavost vyslovuji mu zde svůj uctivý dík.

v orig. 45a—45b). Poslední strana originálu (fol. 46b, u Mareše str. 52) „Vy-známie Jírovo trikrát zlého“ psal písař M.

Jednotlivé zápisy jsou od sebe odděleny a opatřeny nadpisy. Dlužno ovšem předejm podotknouti, že není v tom žádná pravidelnost a přesnost. Jednotlivé nadpisy zápisů liší se od sebe dosti značně. Na počátku knihy převládá způsob, že v nadpise uveden jest rok, do něhož spadá obsah zápisu, a místo, kde se dalo řízení, z něhož zápis vznikl.¹³ Pod jedním rokem jest někdy uvedeno více zápisů z více různých míst.¹⁴

Tento způsob uspořádání nadpisů v naší knize vyskytá se až do r. 1399 (na fol. 20), od něhož až do r. 1409 jsou uváděna vedle roku, do něhož spadá obsah zápisu, také jména osob vyslychaných.¹⁵

Od r. 1409 je nové uspořádání datování zápisů v nadpisech. Neboť datace jest uváděna latinsky. Po dataci následuje jméno osob vyslychaných,¹⁶ jako tomu bylo u zápisů dřívějších.

Od nadpisů zápisů dosud popsaných liší se zápis prvý, v jehož nadpise jest uvedeno, že ide o sdělení, které bylo do knihy zapsáno¹⁷ na podkladě listu Dě-třicha, purkrabí z Vlašimě.

Stejně tak jest tomu s nadpisem zápisu na str. 14, z něhož rovněž jest patrno, že jde o sdělení psanců z Prahy. Při zápisu na str. 26 jest zapsáno „actum“, při jiných zápisech se nevyskytá.

Toto různé uspořádání nadpisů jednotlivých zápisů shoduje se celkem s různými písaři v popravčí knize. Kdyby bylo možno mluvit na podkladě nadpisů o uspořádání zápisů, bylo by možno rozeznávat v popravčí knize tři pořadatele.

Bylo však již uvedeno, že v popravčí knize není v zapisování pravidelnosti a není také přesnosti. Neboť začneme-li porovnávat obsah zápisů s nadpisy jejich, ihned seznáme, že nadpisy nejsou uváděny pravidelně a dostatečně u každého samostatného zápisu. Často se vyskytá, jak bylo nahoře zmíněno, že pod jedním nadpisem je shrnuto vlastně více zápisů. Nedostatek tento zřejmě vystupuje v té části popravčí knihy, kde v nadpisech je uvedeno jméno vyslychaného, neboť pak se nadpis zřejmě liší od textu, který po něm následuje.¹⁸

Dříve než se budeme zabývat způsobem zapisování do popravčí knihy a ří-zením, z něhož zápisy vznikaly, přehlédneme obsah zápisů. Jsme nuceni k tomuto postupu, aby tím spíše vysvitly některé závěry, které později učiníme. Podle obsahu dělí se zápisy v popravčí knize na dvě skupiny. Jednak jsou zde zápisy o výsledcích pachatelů, jednak jsou to zápisy určitých skutečností, které s vý-slechy souvisejí, které často na podkladě výsledků se objevily, které však svou formou od zápisů prvé skupiny se liší.

¹³ Tak na př. na str. 1 v Příbenicích, na str. 4. Léta etc. devadesátého prvního (str. 5). V Příbenicích; na str. 5 Léta devadesátého čtvrtého; na str. 6 Léta devadesátého šestého. V Krumlově. V Příbenicích (str. 7). Na Novém hradě atd.

¹⁴ Tak na př. na str. 7—10 jest uveden rok: Léta devadesátého sedmého a zápisy: V Borotíně. V Miličíně. V Chrumlově. V Benešově. V Příbenicích. V Chrumlově. V Mýtě. V Krumlově. V Benešově.

¹⁵ Na př. Léta devadesátého devátého. Václav Suchého Črta (str. 12—13). Hřiezov služeb-níka Sokolova pravenie na mučení (str. 14). Na str. 15. Divišovo z Hrádku a jeho tovarišův pravenie léta čtrnáctestého prvního (str. 15) atd.

¹⁶ Na př. Anno dni etc. CCCXCIX^o ante festum sanctae Trinitatis (str. 21). Anno dni CCCXCIX^o ante festum sanctae Trinitatis. Pravenie Ondřejovo kovářovo z Libína, v Třeboni mu-čeného a oběšeného (str. 23).

¹⁷ Na str. 1. Všelikací psanci Dětrichem purkrabí z Vlašimě k Uotradovi popravi z Vita-novic psaní léta tisícého třístého osmdesátého devátého od narození božieho.

¹⁸ Jest tomu tak na př. na str. 14: „Hřiezov služebníka Sokolova pravenie na mučení“ a u zápisu „Jan z Sudoměře na mučení pravil jest“. Také u zápisů na str. 17. Nedostatek vy-dání Marešova vystupuje na př. při zápisu na str. 20, kde zápis začíná: „Anno III° VI° pravenie Mutinovo hauptmana těchto, jenž sú ztekli Stajici“. Jest to vlastně nadpis zápisu, který ve vydání Marešově není naznačen.

Prvá skupina zápisů tvoří většinu obsahu popravčí knihy. Jde vlastně o zá-pisy, protokolů, které byly vedeny s vyslychanými zločinci před určitými orgány a pak přeneseny do popravčí knihy. Protože se zapisovalo, co vyslychaný pravil, nazývaly se zápisy ve svých nadpisech charakteristicky „pravenie“.

Do druhé skupiny zápisů náležejí různá sdělení o zločincích, která jsou zaslána úřadu rožmberskému z různých míst. Jsou to sdělení, že určití pa-chatelé spáchali trestné činy, aniž by se v nich uvádělo, jak tyto skutečnosti byly vypátrány.¹⁹ Jsou to ovšem také výsledky pátrání, která byla zavedena na podkladě výsledků.

Při některých zápisech jsme na rozpacích, jak vlastně vznikly, zda buď přímým zápisem výsledku nebo sdělením z jiných míst, po př. zda se jedná o zápis výsledku osoby, která se v zápisu uvádí. Tak na př. při zápisu o Janu Zúlovi²⁰ nebo při zápisech o služebnících Suchého Črta a o Sokolově čeledi.²¹

Výsledky a různá sdělení byla zaslána, jak uvedeno, úřadu rožmberskému z různých míst a od různých orgánů. Pokud jde o místa, v nichž se výsledky daly, dlužno rozlišovati jednak místa, která náležela k panství rožmberskému, jednak místa, která ležela mimo ně.

V prvním případě daly se výsledky pachatelů na hradech a v městech rožm-berských. V popravčí knize jsou sdělení výsledků z Příběnic,²² z Nového Hradu,²³ z Jistebnice,²⁴ z Miličína,²⁵ z Mýta Popelova,²⁶ z Libštýna,²⁷ ze Soběslavi,²⁸ z Třeboně,²⁹ z Chvalčín³⁰ a zvláště pak z Krumlova,³¹ odkudž je velmi značný počet výsledků.

Z míst mimo panství rožmberské jsou tu zapsány výsledky a sdělení z Vla-šimi,³² z Borotína,³³ z Benešova,³⁴ z Vožice,³⁵ z Budějovic,³⁶ ze Sušice³⁷ a z Prahy.³⁸

K tomu ovšem dlužno podotknouti, že u značné části není uvedeno místo výsledku a jsme v pochybách, kde se výsledek stal. Místo není uvedeno nejen v nadpisech, jak o tom byla řeč při vnějším popisu, nýbrž také ani v textu.³⁹ Je zajímavé, že tento nedostatek objevuje se v druhé části popravčí knihy téměř

¹⁹ Na př. na str. 18. Také rychtář, purgmaistr a konšel z Sušice psali jsú pánu z Rozm-berka, že Alšik s tovaristvem svým jménem Kovárik jejich lidí na silnici jest lúpil a vzal jim jedenáctce koní a dvanáctce postavův sukna o jarmarce Klatovském. Nebo na př. na str. 13. Sokolova čeled.

²⁰ Str. 2.

²¹ Str. 13.

²² Str. 1, 5, 6—7, 9.

²³ Str. 7.

²⁴ Str. 5.

²⁵ Str. 6, 8.

²⁶ Str. 9.

²⁷ Str. 46.

²⁸ Str. 13, 18, 20.

²⁹ Str. 23, 50.

³⁰ Str. 25.

³¹ Str. 6, 8, 9, 10, 24, 50, 51.

³² Str. 1, 20.

³³ Str. 7.

³⁴ Str. 8, 10.

³⁵ Str. 11.

³⁶ Str. 17, 24, 34.

³⁷ Str. 18.

³⁸ Str. 12 a 14.

³⁹ Místo není určeno r. 1391 na str. 4; r. 1394 na str. 6; r. 1398 na str. 10—11; r. 1399 na str. 12; na str. 13 zápis „Služebníci Suchého Črta, Sokolova čeled a výpověď na str. 13—14 „Václav Suchého Črta a Hřiezov služebníka“; na str. 14 „Jan z Sudoměře“, na str. 15—16 „Divišovo z Hrádku“, na str. 17 „Hanzl von Wizen“; na str. 18—19 zápis „Martin z Štítař; na str. 19 „Ujček na mukách“; na str. 19 „Ti, ježto jsú faráře z Dúdlebic jeli“, na str. 20 „Anno III° VI°...“; na str. 20—21 „Pivcovo pravenie“, na str. 24 „Pravenie Andlino“ a „Pravenie bez muk Beneše Macuty“.

ustáleně, takže je vlastně výjimkou, když je místo výsledku uvedeno.⁴⁰ Jest zde také případ, v němž uvedeno, že výslech děje se „in turri martyrisatus“, aniž by místo bylo určeno.⁴¹ Při posuzování místa výsledku jsme odkázáni tudíž dosti často na dohady, jež bychom vyslovili sledující osoby ve výsledku účastněné, po případě, když zkoumáme výsledky osob jiných. Na př. o výsledku Matěje, vůdce v zápisu z r. 1409⁴² dovidáme se ze zápisu výsledku Beneše Macuty z Heršláku,⁴³ že se výslech Matějův dál v Budějovicích, ač jinak bychom sotva mohli se kdy o tom dozvědět. A tak je tomu i při jiných výsledcích. Mohli bychom vysloviti tudíž domněnku, že na označení místa výsledku nekladl se při zapisování do knihy příliš velký důraz, nýbrž že při zápisu šlo spíše o zdůraznění zápisu osoby, jež byla označena pachatelem, a o vylíčení trestných činů, z nichž byly tyto osoby obviněny.

Z toho ovšem, co bylo řečeno, je již patrné, že povaha a význam popravčí knihy rožmberské jest širší, než bychom na první pohled soudili, že totiž přesahuje rozsah a obsah vrchnostenské moci rožmberské.⁴⁴

Pro úplnost poznání obsahu zápisů věnujeme na tomto místě stručně pozornost otázce, zda v knize jsou uvedeny orgány, jež provádějí řízení, jehož výsledkem zápisy v popravčí knize jsou. V zápisech o výsledcích skutečně o tom nalezneme zprávy, byť by nebyly hojné ani dostatečné. V zápisu na str. 2 vystupuje Otrad, popravce, o němž je řeč v nadpisu zápisu na str. 1. Připojíme-li k těmto zprávám o Otradovi ještě zápis na str. 20 z r. 1406,⁴⁵ vidíme, že Otrad, popravce byl orgánem, který přijímal hlášení o psancích z různých míst, že však také sám pachatele vyslyšel. Dokonce ze zprávy z r. 1406 by se mohlo zdáti, že Otrad sám také do knihy popravčí zapisoval, po případě že se účastnil aktivně na uspořádání popravčí knihy. Více o Otradovi se nedovídáme,⁴⁶ zvláště ničeho, co by nám dalo pevnější vodítko k určení, kdo Otrada uváděl v úřad a jaký byl jeho úřední poměr k Rožmberkům.

Z jiných zápisů se dozvídáme pouze o orgánech, které se účastnily při výsledcích. Dlužno tu ovšem opět rozlišit zprávy o orgánech z míst a měst na panství rožmberském a mimo ně. Ve zprávách z hradů a měst rožmberských slyšíme, že při výsledcích byli přítomni purkrabí, rychtář, purkmistr a konšel.⁴⁷ Osoby tyto vystupují také jako svědkové dosvědčující výslech.

Ve zprávách z měst mimo panství rožmberské jsou uváděni rychtář, purkmistr a konšel, po př. konšel sám, kteří oznamují psance pánu z Rožmberka.⁴⁸

Není tudíž mnoho poznatků, které můžeme vytěžit z uvádění různých orgánů v popravčí knize. Nemnoho je patrné z těchto zpráv nejen pro řízení samo, z něhož plynuly výsledky, ale také i pro poznání způsobu zapisování do knihy.

Jsmo nuceni tudíž obrátiti svá pozorování ještě podrobněji k obsahu zápisů samých a z nich se snažiti o poznání řízení a pak způsobu zapisování.

⁴⁰ Ve výsledcích od r. 1420—1429 na str. 25—52 je uvedeno místo výsledku na str. 25 v Chvalšínách, na str. 34 v Budějovicích, v Libštýně str. 46, v Třeboní str. 50, v Krumlově str. 50, 51.

⁴¹ Str. 42.

⁴² Na str. 21—23.

⁴³ Na str. 24.

⁴⁴ Srv. *Toman*, *Věst. Čes. Sp. Nauk* roč. 1890 str. 57 pozn. 2.

⁴⁵ Vyznali všickni, že by měli odtad ihned škoditi pánu z Rožmberka, a to jsou vyznali přede mnou Otradem popravci.

⁴⁶ Leč že na jednom místě je Otrad mezi postiženými krádeží, srv. na str. 11.

⁴⁷ Na str. 5 ... jsa mučen v Jistebnici před Jindřichem purkrabí a Řešetem rychtářem. Na str. 26 ... praesentibus Bradaczone, Gregorio Pichantlino iudice, consulibus et Maysowerz ad premissa convocatis. Na str. 45 Puota Vrš z Modřovic, Dobeš z Komelna, Fridrichův panoše, Havel z Valdeku, dva konšeli z Radvanic a dva z Mýta byli jsou při mučení ... Na str. 46 Jakub kovář, Jakub Pivnička, konšel z Radnic, byli jsou při tom, jako jsou mučili na Lybštýně Vaňka z Chotětína.

⁴⁸ Srv. str. 14 a 18.

Ze zmínek v zápisech samých jest zcela jisto, že se zápisy nedály do popravčí knihy přímo při výsledku, nýbrž, že byly do ní zapisovány teprve později. Patrné z toho, že výslech byl zapisován nejprve na list a ten pak zaslán popravčímu úřadu a zapisován do popravčí knihy. Ze zápisů je zřejmo, že záznamy o výsledcích dály se do popravčí knihy leckdy až po popravě vyslychaného zločince.⁴⁹

Výsledky samy dály se s mučením a bez mučení. Zdá se, že první způsob výsledku byl pravidelným. Výslech bez mučení předcházival výslech s mučením. V zápisech bývá konstatováno, že zápis výsledku bez mučení shoduje se s tím, co řekl vyslychaný, jsa mučen.⁵⁰

Jaký byl způsob mučení vyslychaných, o tom se ze zápisů blíže nedozvíme, jen jednou čteme, že vyslychanému měly býti vyvrženy oči.⁵¹

V zápisech jest zaznamenáno, co pravil vyslychaný, a sice nepřímou řečí. Jen výjimečně se uvádí přímo sdělení vyslychaného a reprodukuje se tudíž jeho přímá řeč.⁵² Podrobnosti výsledku zaznamenány nejsou. Zpravidla není zachyceno, jak se kladly otázky, a jak na ně vyslychaný přímo odpověděl. Jen zřídka se dovidáme ze zápisů z doby pozdější o tom, jak se při výsledku otázky kladly.⁵³

Byl-li pachatel vyslychán několikrát, jest o tom v knize popravčí několikrát zápis. Příkladem tohoto způsobu zápisu jest výslech panoše Malého v Benešově⁵⁴ a pak zápis Chmele z Boršova. Zvláště z tohoto zápisu je patrné, že výslech trval několik dní a vyslychaný činil řadu doznání.⁵⁵ Zajímavé jest zapsání výsledku panoše Malého, které je zapsáno na různých místech knihy téhož roku. Vysvětliti tento zjev v zapisování do popravčí knihy bude naším úkolem v dalších výkladech, ač tento případ nebude příliš obtížno vysvětliti.

Možno upozorniti již zde na jiný případ dvojího zapsání výsledku téže osoby na různých místech popravčí knihy, jehož vysvětlení nebude tak snadné. Jde o případ výsledku Telce, který v popravčí knize se objevuje při zápisech z roku 1391 a z r. 1398.⁵⁶ Jistě nebude možno souditi, že výslech tento stal se skutečně v různých letech, ač byl zapsán u zápisů z různých let.

Nehodláme na tomto místě prozatím definitivně vysloviti úsudek o příčinách vyskytnutí se dvojnásobných zápisů obsahově shodných. Stačí nám prozatím konstatovati, že mezi jednotlivými zápisy je vnitřní vztah, který je zapříčiněn nikoli důvody nahodilými, nýbrž řízením, z něhož zápisy v popravčí knize vznikly.

Při zkoumání obsahu zápisů zajímá nás otázka další, o jaké trestné činy ve výsledcích pachatelů se jedná a o jakého druhu pachatele jde.

Je patrné, že byli vyslycháni pachatelé různých trestných činů. Byli to pachatelé, kteří byli při trestném činu přistiženi, nebo o nichž bylo známo, že spáchali trestný čin, anebo konečně jde o osoby z trestného činu podezřelé, které byly vzaty ve vazbu.

⁴⁹ Srv. na př. zápisy na str. 5 Ozép zloděj, ježto jest oběšen v Příběnicích ... str. 5 ... pravil jest ... a s tím jest stat ... str. 23. Pravenie Ondřejovo, kovářovo z Libína, v Třeboní mučeného a oběšeného. Str. 24. Pravenie Strachotovo z Osového v Krumplově oběšeného ve čtvrtek před svatou Máří Majdalenou.

⁵⁰ Str. 2. Petr, žák na mučení Otradovi jest pravil najprv bez mučení na své svědomie, že Vintieř a Filip z Jankova, ti jsou všim vinni, což jest na mučení pravil. Str. 11 ... pravil jest na svou přísahu ještě nejsa mučen. Str. 3. A tyto všechny věci pravil bez mučení. Str. 13 ... vyznal před mukami ...

⁵¹ Str. 6, ... když jsou jemu chtěli oči vyvrci ...

⁵² Na př. str. 36—37, 39.

⁵³ Na str. 26. Také když byl otázan o knězi Biskupci s jeho tovarštvem, posielaliby kaké listy k jich knězi mezi sebou a které úklady činili, odpověděl na svou víru i na svou duši, že nic o tom nevie ani co kdy o tom slychal. A když byl dále otázan, chodili by kto odsud z města a s nimi přebýval ...

⁵⁴ Oboje v Benešově téhož roku na str. 88 a 10.

⁵⁵ Str. 42 a 43.

⁵⁶ Str. 5 a 11.

Pokud jde o prvou kategorii pachatelů, jsou to t. zv. pachatelé zřejmí, kteří byli jati při trestném činu nebo při nichž byly ukradené věci nalezeny.⁵⁷

Osoby podezřelé byly osoby, o nichž vyslyšení zločinci vyznali, že spáchaly trestné činy buď samy, nebo jako spolupachatelé v nejširším slova smyslu. Výsledky, které čteme v popravčí knize, směřují k tomu, aby byli tyto spolupachatelé objeveni, aby byli zapsáni a aby po nich bylo pátráno. O tom se ještě podrobněji zmíníme.

Ze zápisů jest ovšem patrné, že popravčí orgánové neomezovali se pouze na tuto kategorii osob podezřelých z výsledků jiných pachatelů, nýbrž, že popravčali sluchu i osobám, které sdělovaly svá podezření a donášely je k popravčím orgánům. Je charakteristické, že jména těchto osob nejsou v knize uvedena.⁵⁸

Přihlédneme-li dále k otázce, o jaké trestné činy v popravčí knize se jedná, vidíme, že ve většině případů jde o krádež a loupež. Není rozdílu, zda jde o krádež tajně provedenou, zvl. krádež v noci (noční věci), či krádež ve dne spáchanou. Při loupeži setkáme se v hojných případech s loupeží silniční. Při výslechu se uvádí, jaké věci se kradly a loupily. Byly to nejen peníze, nýbrž i jiné věci, na př. byly kradeny koně od rádlá, plátno chudé ženě a p.

Na místě druhém jsou případy trestných činů, jež bychom shrnuly pod pojmem veřejného násilí. Jde tu o výboje nebo o trestný čin, který v době pozdější se nazývá pychem. Pod tento trestný čin spadá vybití mlýnů, útoky na majitele, poškozování cizího majetku, zajímání poddaných lidí, věznění jich a p. Dlužno podotknouti, že výraz „pych“ se v naší právní památce ještě nevyskytuje, neboť vznikl teprve později.

K těmto trestným činům připojuje se zhárství, které v popravčí knize jest také dosti často uváděno.

Ridčeji je zmíněn mord a zabití. Jest většinou uváděn ve spojitosti s jinými trestnými činy.

Vedle trestných činů vlastních vyskytá se v případech naší knihy velmi často uvedena spoluúčast na nich. Jest to spoluúčast v nejširším slova smyslu,⁵⁹ pomocnictví při trestném činu, zvl. při krádeži, podporování zlodějů, dávání jim rady a pomoci, poskytování jim příbytku a úkrytu, t. zv. „stavů“, přijímačství a koupě kradených věcí a p. Spoluúčast objevuje se ovšem nejen při krádeži, nýbrž při všech trestných činech, v knize zmíněných.⁶⁰ Na př. v jednom zápise jest také uveden návod k otrávení pána z Rožmberka (str. 37).

Přehlížíme-li trestné činy, jak jsou uváděny v popravčí knize v celku, jest nám na prvý pohled patrným určitý rozdíl mezi povahou trestných činů, o nichž je řeč v první části popravčí knihy a v části počínající r. 1420. Po roce 1420 vyskytají se totiž ve výsledích pachatelů vedle shora uvedených trestných činů nové, které svou povahou zapadají v rámec zuřících válek husitských. Jsou to trestné činy, které vznikaly z nepřátelství s Táboři. Jde o trestné činy vzniklé z pátek a šarvátek s Táboři, na př. vyšetřuje se, kdo jezdil s Táboři a na Tábor, kdo jezdil se Žižkou a p. Jsou to však i trestné činy, jichž skutková podstata čelí proti náboženství. Vyskytají se v této části popravčí knihy trestné činy spočívající ve vybití kostela, jeho vypálení, ve vypálení kněží a farářů, v mučení jich. Vyskytnou se trestné činy, při nichž jde o „lupání Boží muky“, nebo o přijímání božího těla bez předchozí zpovědi a p.

Z toho patrné, že i obsahově se liší tato druhá část od části první.

⁵⁷ Str. 5. ... že jest ukradl v H. sukni a pás s tobolekú Matějovi, synovi Mixovu a s tím jest jat. Str. 30 ... ten jest jat na páne škodě.

⁵⁸ Str. 7. Také i jiní pravie na toho kováře, že umie ryby v rybníciach lovit. Str. 31, Máchá z Strumkovic, pravil někdo purkrabí (mu), že také pomáhal Rovného spáliti, dvoru Buskova purkrabina etc.

⁵⁹ Na př. str. 8—9, že vzájemnými přísahami spojili se k páchání trestných činů.

⁶⁰ Na př. str. 10, ... dal jim láhev Romanie, aby tím pilněšie byli...

Jistě zajímavou a zároveň velmi důležitou otázkou jest, ku které společenské třídě osob náleželi vyslyšení pachatelé. Osvětlení této otázky jest velmi důležitá z různých hledisk, jednak pro osvětlení řízení, jednak pro povahu popravčí knihy samotné. Dlužno ovšem zdůrazniti, že jde nám při této otázce především jen o vyslyšené a mučené osoby, nikoli o osoby, které jsou ve výsledích jmenovány a o nichž je vlastně řeč jen nepřímou v ústech vyslyšených osob.

Ve většině případů není v popravčí knize označeno při jménech vyslyšených osob, k jaké skupině obyvatelstva osoba náleží, po př. jaké má zaměstnání. Přece však se dovídáme, že jde o pachatele, o mlynáře,⁶¹ o pastýře,⁶² o kněze,⁶³ o pacholky,⁶⁴ o kováře,⁶⁵ o hrncíře,⁶⁶ o nevěstku,⁶⁷ o sluhu,⁶⁸ o syna hajného,⁶⁹ o lázebníka,⁷⁰ o sebránka,⁷¹ o kuchaře,⁷² o šafáře.⁷³ Z toho můžeme bezpečně souditi, že ve většině případů jde o pachatele z nižších společenských vrstev, o vrstvy prostého lidu, o poddané selské a o poddané vrchnostenských měst.

Stejně musíme souditi i o případech, kde se prostě praví, že jde o zloděje, při čemž označení zloděj jest pojímáno patrně v širším slova smyslu tolik, co zločinec vůbec.⁷⁴

Výjimečně slyšíme o tom, že vyslyšená osoba je panošem. Jde o dva případy, v nichž výslovně je uvedeno, že panoše je mučen. Jsou to služebníci náležející k čeledi šlechticů a nemůžeme tedy s určitostí tvrditi, že jde v těchto případech o panoše-šlechtice.⁷⁵

Skutečně neobyčejně důležitou otázkou pro nás jest, zda mezi vyslyšenými osobami v popravčí knize byly také osoby šlechtické. Otázka tato zajímá nás zvláště proto, že bychom z ní mohli usuzovati na kompetenci popravčích orgánů v naší knize zmíněných a konečně i na povahu popravčí knihy vůbec. Nebudeme se na tomto místě zabývatí případy, v nichž vyslyšení pachatelé se zmiňují o osobách stavu panského nebo rytířského ve svých sděleních. Jsou to případy, kdy na př. sluhové a pacholci vyjevují trestné činy svých pánů⁷⁶ a z nichž nepřímou se dovídáme o pachatelství osob dvou vyšších stavů. Tyto případy a rozbor jich bude předmětem našich pozdějších úvah.

Zde jde nám tudíž o případy, zda mohly popravčí orgány knihy rožmberské zajmouti pachatele pocházejícího z dvou vyšších stavů a podrobiti jej výslechu tak, jako pachatele nešlechtice. Případů, které by bylo možno zahrnouti v tuto kategorii, je v popravčí knize několik. Zkoumejme povahu a obsah těchto zápisů.

Setkáme se při tom se značnými obtížemi. Z jmen osob vyslyšených mohli bychom dosti často souditi, že jde o příslušníky dvou vyšších stavů. To by bylo však vodítko příliš nejisté, neboť z obsahu výsledků brzy seznáme, že jde často o osoby služebné a poddané. A proto dlužno postupovati v tomto směru velmi opatrně.

⁶¹ Str. 2.

⁶² Str. 5.

⁶³ Str. 6, 48.

⁶⁴ Str. 7, 9, 10.

⁶⁵ Str. 23, 27, 29, 30.

⁶⁶ Str. 25.

⁶⁷ Str. 27.

⁶⁸ Str. 14, 33, 47.

⁶⁹ Str. 33.

⁷⁰ Str. 34.

⁷¹ Str. 34.

⁷² Str. 38.

⁷³ Str. 39.

⁷⁴ Str. 5, 6.

⁷⁵ Str. 8, 10, 13.

⁷⁶ Str. 10, Oldřich z Katova na mukách pravil jest na Martina, pána svého...

Prozkoumáme-li⁷⁷ jména osob přímo vyslychaných a jichž výsledky jsou v naší knize zaneseny, seznaváme, že ve většině případů jde, jak jsme uvedli, o osoby nešlechtické. O konstatování tohoto poznatku nemůže být sporu. Přece však při řadě zápisů musíme se zastavit a prozkoumat blíže jejich obsah.

Především upoutá naši pozornost zápis o Janu Zúlovi, páně Myškovu synu z r. 1389⁷⁸ a pak o Příbíkovi Tluksovi z Kamene a o Kamaretu z Žirovnice z r. 1423.⁷⁹ Oba zápisy zcela nepochybně obsahují záznam o šlechticích.

Zápis o Janu Zúlovi mohl by v nás vzbudit na prvý pohled domněnku, že jde přímo o zápis výsledku Jana Zúla, ale při bližším zkoumání vidíme, že ničím není tato domněnka dokázána. Zdá se být jisto, že jde o výpověď osoby třetí, která o Janu Zúlovi vypovídá. Jest tudíž, zařadit tento zápis mezi ostatní zápisy stejného druhu, jakých je v popravčí knize naší hojnost, leč bychom vyslovili jiné mínění, že totiž zápis tento vznikl z poznámky, kterou si činil popravčí orgán o Zúlovi sám.

O zápisech o Příbíkovi Tluksovi z Kamene a o Kamaretu z Žirovnice nemůže být však pochybností, že se nejedná o přímý výslech těchto osob před popravčími orgány, nýbrž, že jde o záznam, který učinil popravčí orgán o osobách, o nichž se dozvěděl buď na podkladě výsledku jiných osob nebo na podkladě zpráv, které byly sděleny popravčímu orgánu jiným způsobem. Dokazuje to forma těchto zápisů. Z ní je zcela jasně patrné, že obsah těchto zápisů nebyl sdělen a zapsán podle výpovědi Příbíkovi a Kamaretovi, nýbrž že vznikly z pramene jiného.

Zvláštním případem je zápis výsledku šlechtice Beneše Macuty z Heršláku.⁸⁰ Je to zápis, který vznikl na podkladě výsledku a předchozím řízením s Matějem, vůdcem.⁸¹ Matěj, vůdce byl totiž vyslychán v Budějovicích, zde prozradil trestná

jednání Beneše Macuty a důsledkem toho byl Beneš vyslychán. Přiznal se k tomu, co na něho prozradil Matěj, vůdce a kromě toho doznal i další trestné činy své i svých pomocníků.

Je zajímavé, že při výslechu Benešově jde o „pravenie bez muk“, tudíž o výslech bez mučení. Ve výslechu není také uvedeno místo, kde se výslech dál. V tomto směru zde není tedy jistoty. Pozornost naši vzbudí i to, že zápis tento je psán zvláštní rukou a jako poslední zápis z roku 1409. Byť by tudíž bylo jisto, že jde v zápise o vladyku, přece vyskytá se zde řada zvláštních okolností, které vzbuzují v nás dosti pochyb, zda nejde rovněž o zápis výsledku, sděleného odjinud a zapsaného později do popravčí knihy.

Při zkoumání stavu vyslychaných osob upoutá nás ještě výslech Diviše z Hrádku.⁸² Jméno této osoby nasvědčovalo by, že jde o vladyku. Ovšem, že nám nic nedá jistoty, o který Hrádek tu jde.⁸³ Ze zápisu je zřejmo, že Diviš z Hrádku byl patrně vůdcem celé bandy zločinecké nebo že ho bylo používáno jako vykonavatele zločineckých návodů z různých stran. Kdyby ovšem osobnost Divišova byla posuzována s hlediska jeho tovaryšů, bylo by možno spíše soudit, že jde o osobu z nižších vrstev společenských.

Stejně tak nemůžeme se opřít o bezpečné doklady, že při Matějovi, vůdci jde o šlechtice,⁸⁴ ač ovšem vyloučeno to není.

⁷⁷ Na str. 1 je vyslychán Diviš Děřana, Václav Pivoluštěk; na str. 2 Mařík Hájek, Petr, žák z Jankova, Gubec, řečený Honče, Jan, mlynář; na str. 3 Sach; na str. 4 Příbík Šibal; na str. 5 Telec, Ozěp, zloděj, Václav, pastýř, Mikšo, syn Hanušův; na str. 6 Petr z Petřína, Václav z Črnovic, Kněch, Henzl, zloděj, Václav, pacholek, Huk, kněz; str. 7 jeden pacholek, Mikuláš, Uhlér řečený, Robě, Biček z Uotěvek, Jan, syn Jaroslavův; str. 8 Matěj, syn Patavcův, Hensl z Frimburka, Malý, panoše; str. 9 Mikulek, Petr, Rybka, pacholek, Ondřej z Hlavatec, Kubín, řečený Zajječek; str. 10 Oldřich z Katova, Václav, pacholek, Nácko, pacholek, Malý, Friauř, syn Vojslavického, Příbík, syn Volkérův; str. 11 Jan Kostin, Jan z Domašina, Bušek, Trs, Telček, Tožek; str. 12 Hangl, řečený z Urbachu, Holúbek z Neveklova; na str. 13 Palúček, krejčí, Václav, panoše; str. 14 Pikúšek z Evančic, Hřieza, služebník, Jakeš ze Zhoře, Ondřej Měřička, Jorgl Hauemperger; na str. 15—17 Diviš z Hrádku a jeho tovariši; na str. 17 Hanzl von Wizen, Čieč, Dominik, Kočička; str. 18 Motyčka, Martin z Štítar; str. 19 Ujček, Vanira z Sedlčan; str. 20 Mutina, Michal, Chocovec, Pivec; str. 21 Čenček, řečený Kozel; str. 21—23 Matěj, vůdce; str. 23 Ondřej, kovář; str. 24 Strachota a Míka, Andlín, Beneš Macuta z Heršláku; str. 25 Příbík z Zabovřesk, Slivka, hrnčíř; str. 26 Petr z Vítějovic, Petr Proněk z Strunkovic; str. 27 Vaněk z Smědče, Anna z Hórky, Šípek; str. 28 Jan Polák, Janek Rokycanský, Linhart; str. 29 Míka, kovář, Toman, řečený Maretko, str. 30 Jan, kovář, Petr, Benkóv syn, Křehanta z Chmelné; str. 31 Petr z Krasějova, Václav z Svince; str. 32 Valta z Újezda, Mazce de Borssov, Cuba; str. 33 Fenczl Polak, Matěj, syn hajného, Olík z Stropnice, Palček z Ktišky; str. 34 Petr z Újezda, Holík, lázebník, Václav, sebránek; str. 35 Jan Machař, Sýkora z Jablanec; str. 36 Borovec z Boletic, Jakub z Strunkovic, Václav Holý, Mikuláš z Kamýku; str. 37 Přeč z Hostovnic; str. 38 Dietl, kuchař; str. 39 Petr, šafář, Heřman z Zajčic, Kříž z Záblatie, Petr Holý; str. 40 Petr z Milikovic, Janek Červený, Michal Spil, Jíra z Březovika; str. 41 Martin z Tupadl, Andrlík z Budějovic, Mikuláš, senátor; str. 42 Vaněk z Křížovic, Duchoň z Přeseka, Chmel de Borssov; str. 44 Pavúček; str. 45 Jan z Železnice, Duška; str. 46 Vaněk; str. 47 Tóma, syn Mikulášův, Michal z Batelova, Múřenín; str. 48 Kněz z Nového města, Ota z Steuermark, Václav Lapka z Vavic, Duchoň; str. 49 Velek z Malenic, Ježek z Zumberka, Jan Paungartnér; str. 50 Thoma de Caplicz, Brkalo de Plaw, Wanderzomis filius; str. 51 Obrucz, Hostiko de Majori Temelin, Chlebinko a Netolicz, Frindl z Ruchštaina; str. 52 Vaněk, starší z Netolic, Jíra, třikrát zlý.

⁷⁸ Na str. 2.

⁷⁹ Str. 41.

⁸⁰ Str. 24—25.

⁸¹ Srv. na str. 24 Nejprve přiznal se ke všem kusom, kteréž Matěj vůdce, jsa mučen v Budějovicích, na něho pravil...

⁸² Na str. 15—17.

⁸³ Srv. Pekař, Žižka II., 24 a 210 pozn. 6.

⁸⁴ Pekař, Žižka II. 31, tvrdí, že to je velmi pravděpodobno.

II.

Přehledli jsme popravčí knihu rožmberskou po stránce vnější i obsahové. Výsledkem tohoto zkoumání jsou dva pevné poznatky důležité pro otázku o významu této právní památky: popravčí kniha rožmberská souvisí s činností popravčích orgánů a především s „psáním“ pachatelů určitých trestných činů.

Na tyto dva poznatky upoutáme svoji pozornost chtějící prozkoumat otázku, jichž jsme se museli již během dřívějších výkladů dotknouti a které se týkají právě vysvětlení významu právní naší památky.

Zabývala se tím také skromná literatura, o níž jsme se zmínili. Toman⁸⁵ vyslovil mínění, že popravčí kniha rožmberská byla úřední knihou Rožmberků, do níž, jak uvedeno, byly zapisovány výsledky zločinců vyslýchaných v dosahu moci Rožmberků. Toman se tudíž domnívá, že význam popravčí knihy nepřesáhl území panství rožmberského. Pokud se v ní vyskytají zápisy z míst mimo panství rožmberské, jsou to zápisy, které také vznikly z mocenského vlivu Rožmberků. Význam popravčí knihy Toman ještě více snižuje tvrzením, že popravčí kniha rožmberská nesloužila praktické potřebě. K této domněnce vede ho skutečnost, že v knize se vyskytají mezery, zvl. pak časová mezera jedenácti let.

K jinému závěru dospívá Rieger.⁸⁶ Riegra zajímal Otrad z Vitanovic, popravec. Rieger vyslovuje domněnku, že Otrad je popravčím úředníkem Jindřicha z Rožmberka. Pokládá tedy Otrada za „soukromého popravece“ rožmberského, jehož pravomoc jako jiných purkrabí rožmberských se vztahuje jen na rožmberské panství. Tím ovšem také význam popravčí knihy omezuje. Na jiném místě svého spisu Rieger⁸⁷ tvrdí, že popravčí kniha rožmberská vztahovala se nejvíce na kraj bechyňský, z obsahu jejího však nedovede rozeznati, pokud Rožmberkové vykonávali popravu jako krajští popravci, a pokud se jednalo v knize jen o popravu patrimoniální, jež náležela Rožmberkům na jejich statcích dědičně jako starým pánům a kmetům zemským.

O významu popravčí knihy rožmberské vyslovil se také Pekař v uvedeném díle o Žižkovi.⁸⁸ Přirovnává ji k pozdějším t. zv. „černým“ knihám a tvrdí, že popravčí kniha rožmberská je „souborem výpovědí jatých loupežníků a škůdců zemských, jak takové výpovědi shromažďovaly se v rukou úředního krajského popravece kraje bechyňského (dnes bychom řekli: předsedy trestního nebo hrdelelního soudu)“. Pekař tvrdí, že v kraji bechyňském měli vedle král. měst právo hrdelelního soudu páni z Rožmberka, proto veřejný úřad krajský spadal tu v jedno se soukromou péčí vrchnostenskou a proto prý lze mluvit o popravčí knize rožmberské. Pekař probírá také otázku psaní a psanectví, kterou velmi bystře řeší. Nedovede si však vysvětliti, jak popravčí kniha rožmberská vznikla, ani když ji

⁸⁵ Věst. Král. České Spol. Nauk, roč. 1890, str. 52, pozn. 2.

⁸⁶ Zřízení krajské I. 34.

⁸⁷ Str. 44.

⁸⁸ Díl II., str. 21 násl.

srovnává s „popravčí knihou jihlavskou“. Vyslovuje pak domněnku, kterou později ještě více zdůrazňuje, že totiž popravčí kniha rožmberská vznikla najednou a později, dokonce vyslovuje dohad, že snad byla sestavena po vypuknutí husitské revoluce, když úřadu záleželo na tom, aby měl po ruce seznamy a výsledky psanců ze starší doby, aby jich mohlo býti užito v soudu nad zajatými účastníky revolučního násilí.⁸⁹

Pekař ovšem obsah popravčí knihy rožmberské nezkoumá, — zajímá ho otázka jen o Žižkovi, která pro nás má úplně podřadný význam — a proto s jeho závěry, byť velmi cennými, plně souhlasiti nemůžeme.

Při posuzování významu popravčí knihy rožmberské půjde především o rozhodnutí, zda jest před námi právní památka vzniklá čistě z patrimoniální moci rodu rožmberského, či zda se jedná o právní památku širšího významu.

Upozornili jsme již ve svých dřívějších výkladech, že význam popravčí knihy rožmberské jest širší. Po rozboru obsahovém není možno pokládati ji za právní památku vyplynulší z patrimoniální moci rožmberské jen zřetelem k jich panství. Obsah její ukazuje, že popravčí kniha rožmberská vznikla z popravčí organizace zemské. Možno tvrditi, že popravčí kniha rožmberská nebyla ojedinělou, nýbrž, že podobné popravčí knihy byly vedeny u popravců všude. Ač zdá se tento úsudek dosti odvážným, přece, jak uvidíme, bude nám potvrzen i dalším naším zkoumáním.

Budiž našim úkolem proto vyložití v dalším významu popravčí knihy rožmberské v souvislosti s vývojem instituce krajských popravců.

Knihou popravčí zahrnuje v sobě dobu neobyčejně rušnou a bohatou na úpravu právního řádu v zemích českých. Z té doby máme již dosti zpráv, abychom vylíčili zřízení popravců po jednotlivých krajích.

Karlovi IV. nepodařilo se uplatniti pravidlo, které chtěl v život uvést ve svém Majestátu, aby totiž veškerá hrdelní pravomoc náležela králi a jeho orgánům.⁹⁰ Usnesením sněmovním však z r. 1348 a 1355 byla posílána organizace bezpečnosti v zemi. Zásada, vyslovená v těchto usneseních, že každý zjevný zločinec, ať jest kteréhokoli stavu, má býti stejně trestán, jistě upevnila i orgány vykonávající nad zjevnými zločinci spravedlnost. Tyto orgány pachatele krádeže a loupeže obžalovávaly, proskribovaly a trestaly a muselo se tudíž nejen upevniti zřízení a organizace těchto orgánů, ale také i řízení před nimi muselo se díti podle přesných pravidel a předpisů.⁹¹ Že města hrála při stíhání zjevných, pokřikem označených pachatelů, značnou roli, je patrné i z toho, že usnesení byla oznamována jednotlivým městům. Zajímavé jest na př. takové ohlášení městu Jihlavě.⁹²

Za Václava IV., na počátku jeho vlády, pokračovalo upevňování bezpečnosti v zemi. Jistě velmi významný jest tu zásah králův r. 1381, kterým poskytl i řadě královských měst právo popravcy.⁹³ Tím městům a jejich orgánům byly přiřčeny úkoly, které plnili krajští popravci a zajisté že nastal mezi krajskými popravci a městskými orgány bezpečnostními právní styk.

Úprava poprav krajských byla dále předmětem příslibu Václava IV. Jednotě panské r. 1395⁹⁴ a pak výroku vyneseného Sigmundem a markrabím Joštem mezi oběma spornými stranami r. 1396. V nich byla uplatněna zásada, že popravu vykonávají popravci braní z panstva.⁹⁵

⁸⁹ Pekař, Žižka IV. díl (Praha 1933), str. 203, pozn. 23.

⁹⁰ Rieger, Zřízení krajské I., 48.

⁹¹ C I B II. 2, 25.

⁹² Codex ep. Moraviae VII., str. 572—3, č. 789 (1348).

⁹³ Tak udělena privilegia Praze St. M. Čelakovský, Cod. mun. I., č. 99, M. M. č. 100, dále obdržela tato privilegia města Plzeň, Litoměřice, Kolín, Budějovice, Klatovy, Louny, Mělník, Stříbro, Vys. Mýto, Čelakovský, Cod. mun. II. č. 570—578. Nové město Pražské dostalo potvrzení úřadu krajské popravcy r. 1400 Čelakovský, Cod. mun. I. č. 117.

⁹⁴ A C I. 56—8.

⁹⁵ Pelzel, Urkb. č. 126, str. 15. Ouch sprechen wir us, dasz in allen steten und kreisen fride geruft werde, und dasz man nyman des beschedigen sol, were aber, dasz yemand schaden

Zda tímto výrokem byla města zbavena své popravčí moci, vyslovené před časem zvláštními privilegii, jest pochybné. Rieger⁹⁶ sice toto mínění vyslovil, ve výpovědi samé není však to výslovně obsaženo. Naopak Václav IV. na př. roku 1400 potvrzuje Novému městu Pražskému popravu odvolává se na popravčí privilegium Starého města.⁹⁷ Nemáme tudíž příčiny, proč bychom pochybovali, že podle výroku r. 1396 nastala proti době předchozí změna.

Z doby Václava IV. a z doby popravčí knihy rožmberské jsou ještě nálezy zemského sněmu z r. 1402 a zemského soudu z r. 1404. Nálezy těmito byla upevněna moc krajských popravců, upraven jich poměr k městům a rok na to 1405, 5. ledna byli jmenováni krajský popravci.⁹⁸

Mezi jmenovanými popravci pro kraj bechyňský byl tehdy také Jindřich z Rožmberka. Dříve než se zmíníme o významné roli, kterou hráli členové tohoto rodu v zastávání úřadů popravců, uvedeme několik dat z dějin Rožmberků vůbec, neboť máme za to, že poznání dějin tohoto rodu přispěje k osvětlení časového rámce, do něhož popravčí kniha spadá.

Již nadpis knihy připsaný v 16. stol. ukazuje, že kniha spadá do doby Jindřicha z Rožmberka.⁹⁹ Částečně ovšem r. 1389 jde ještě do doby otce Jindřichova, Oldřicha, který zemřel r. 1390 a do doby strýců Jindřichových Petra a Jana. Oldřich držel Nový Hrad, Příběnice, Choustník, Vildštejn a Žiželice. Petr a Jan byli nedílíni a drželi rozsáhlá panství, jež získali Rožmberkové právě ve 14. stol. Po smrti Petrově r. 1384 držel tato zboží Jan sám. R. 1389 i. září Jan zemřel a po něm sdělil veškerou zboží Oldřich a po svém otci dále Jindřich. Jindřich zasahal velmi silně do veřejného života, ač nikoli vždy na prospěch České země. R. 1394 vstoupil do panské jednoty a byl při zajetí krále Václava. Obléhal Budějovice, pobořil hrad Kuglvaid a opanoval Vodňany (r. 1395). R. 1396 byl nejv. purkrabím pražským, r. 1397 byl sesazen. Stal se jím však opět r. 1400, ale r. 1404 byl mu úřad znovu odňat. Zemřel r. 1412. Poručenství nad sirotky ujal se Čeněk z Vartenberka. R. 1418 vzal na sebe řízení panství syn Jindřichův, Oldřich, který stal se velmi významným členem rodu rožmberského. S počátku přál husitství a stál na straně proti Sigmundovi. R. 1420 nastala však s ním změna. Přestoupil na stranu Sigmundovu a obrátil se s veškerou vehemencí proti Táborům a v bojích těch pokračoval povznášeje svůj rod k prvenství mezi panskými rody českými. Velmi významná byla jeho role politická, ale ta již sahá do stol. 15. a do dob, kde zápisy popravčí knihy rožmberské přestávají.

Pro vnitřní obsah popravčí knihy z tohoto přehledu dějin rodu rožmberského bylo by lze vyvoditi vzájemnou souvislost. Neboť dějinným vývojem rodiny Rožmberků lze vysvětliti v popravčí knize mezeru v zápisech od r. 1410—1420, kdy od r. 1412—1418 není dospělého člena rodu rožmberského a kdy poručníkem nedospělých sirotek je Čeněk z Vartenberka.

Knihu spadá do doby Jindřicha a Oldřicha z Rožmberka. Obsah její by se zdál tedy nasvědčovati, že v této době byl člen rodu rožmberského krajským popravcem. Z dějin popravectví členů rodu rožmberského známe jmenování Jošta

tete und rauhete, dasz denn das gen den gebessert werde von den Landherrn, die dazzu gesezet wërden, als das von alters ist gewesen. Auch sprechen wir das usz, ob yemande der herren diener oder helfer in des egenanten kuniges steten geschribn weren von des kriegs wegen, dasz die wider ufgeschribn werden und wider gefreyet in denselben steten, es wære denn, dasz sich von neues jemens ichtes vorvorrechte und dasz das gerufet werde in allen steten und kreisen.

⁹⁶ Rieger, Zřízení krajské I. 51.

⁹⁷ Čelakovský, Cod. mun. I. č. 117.

⁹⁸ Nálezy z r. 1402 a 1404 srv. AČ II. 359, 364; CIB II. 2, 45, 49. Nálezy z r. 1402 jsou obsaženy také v právní knize Ondřeje z Dubé, srv. vyd. Čádovo, čl. 106, 107 a 108. — Nálezy byly vyhlášeny po jednotlivých městech Čelakovský, Cod. mun. I., str. 190, II. č. 771—780; Čelakovský Právník 1879, str. 543. — Vyhlášení jmenování krajských popravců srv. Čelakovský, Cod. mun. II., str. 1003—1006.

⁹⁹ Srv. Václava Břežana, Rosenberské kroniky krátký a summovní výtah Č. Č. M. 1818 IV., str. 39 násl. — Klimesch Mat., Norbert Hermanns Rosenbergsche Chronik, Praha 1898. Srv. Ottův Sl. N. XXII. (1904) heslo z Rožmberka.

z Rožmberka popravcem kraje plzeňského r. 1349¹) a pak uvedené jmenování Jindřichovo r. 1405 popravcem kraje bechyňského. Jindřich uváděn jest ještě r. 1412 „jakožto pán zemský a popravce“, aniž by bylo jasno v kterém kraji popravcem jest.² Z těchto zpráv tedy naprosto nelze souditi, že by Rožmberkové měli dědičné popravectví v některém kraji,³ zvláště ovšem když zdůrazníme, že i v kraji bechyňském nebyli samojedinými popravci krajskými, neboť r. 1405 vedle Jindřicha z Rožmberka jmenován zde byl popravcem také Oldřich z Nového Hradu a Jan z Ústí, řečený Kamenický. Připustíme-li ovšem mínění, že vlastně jmenování popravců r. 1405 značí jen jejich utvrzení, pak bychom nevyloučili možnost, že Jindřich byl již dříve popravcem v kraji bechyňském.

Pro dobu Oldřichovu není této bezpečnosti zpráv o jeho moci popravčí a ani býti nemůže. Nastaly v té době zmatky v zemi, takže výkon popravčí moci Rožmberků, i jak se jeví v popravčí knize rožmberské, nelze charakterisovati jako výkon pravidelné moci popravčí.

Pátráme-li, zda v popravčí knize rožmberské nalezneme doklad pro úřední činnost Jindřichovu nebo Oldřichovu jako popravců, jsme zklamáni. V této knize nenalezneme pro to přímého dosvědčení. Nikde v ní nevystupují Jindřich a Oldřich z Rožmberka jako krajský popravci, ba nikde nevystupují tyto osoby aktivně ve funkci soudcovské ani ve výkonu patrimoniálního soudnictví. Skutečně přímým dokladem pro určení „popravčí knihy rožmberské“ je jen její nadpis připsaný o mnoho později po jejím vzniku.

Jen jedna zpráva zdála by se nasvědčovati o přímém dokladu popravčí moci Jindřichovy. Jest to doklad z r. 1401, tedy před výslovným jmenováním Jindřicha z Rožmberka krajským popravcem. V případě tomto se uvádí, že rychtář, purgmistr a konšelé ze Sušice psali pánu z Rožmberka, že Alšík se svým tovaryštvem jejich lidí na silnici loupil a vzal jim jedenácte koní a dvanácte postavů sukna o klatovském jarmarce.⁴ Alšík, řečený Kovářik byl v službách pánů z Rožmberka,⁵ výslech jeho v knize uveden není, nýbrž jeho jméno se vyskytá ve výsleších jiných osob, které jsou jeho spolupachately. Jsou to výslechy Čiečův, sdělený z Budějovic, Dominikův, Kočičkův a pak uvedené sdělení ze Sušice. Jde tu tedy o řadu sdělení a o dva výslechy, v nichž trestné činy Alšíkovy jsou dosvědčovány. Protože však jde o služebníka Rožmberků, jde tu spíše o výkon vrchnostenského soudnictví.

O tom, že jde o popravčí knihu rožmberskou jsou jen doklady nepřímé, totiž že místa, která jsou v knize označena, jako místa výslechů osob v nadpisech i v textu jsou místa z panství rožmberského. Tam, kde jsou uváděna v knize jiná místa jako místa výslechů, jde o sdělení, která jsou pánům Rožmberkům zaslána.

Naopak v popravčí knize na několika místech je uváděn popravce Otrad z Vitanovic.⁶ Byla o něm řeč již shora. Otrad vystupuje v naší právní památce od r. 1389 až do r. 1406, tedy ještě v době, kdy byli již pro kraj bechyňský jmenováni popravci z pánů, mezi nimiž zeman z Vitanovic ovšem není. Jest skutečně tvrdým oříškem rozluštění, jaké právní postavení tento popravce měl.

Bylo již uvedeno shora mínění Riegrovo. Rieger svoji domněnku odůvodňuje jednak tím, že výrazu popravce bylo užíváno v dosti různém a širokém smyslu, jednak se odvolává na případy, kdy držitel hradu dříve královského, který mu byl králem postoupen, mohl i pak ustanoviti úředníka, jenž slul také popravcem.⁷ K tomu má však doklady jen pro stol. 13. Od Riegrova názoru liší se

¹ Cod. ep. M. VII. č. 939.

² AČ III. 295 č. 13.

³ Rieger, Zřízení krajské I. 44 pozn.

⁴ Str. 18.

⁵ Str. 17.

⁶ Vitanovice jest tvrž u Vožice.

⁷ Rieger I. c. I. 34.

mínění Sedláčkov⁸, který Otrada má za královského popravčího v některém kraji při Sázavě, snad kouřimském. Pekař se o Otradovi nezmiňuje vůbec.

Sledujme činnost Otrada, popravce podrobněji z vlastního textu knihy. Především, jak již dříve uvedeno, vyskytá se jeho jméno v nadpise prvního zápisu: „Všelikací psanci Dětrichem, purkrabí z Vlašimě, k Uotradovi popravci z Vitanovic psaní léta tisícého třístého osmdesátého devátého od narození božieho“. Tento nadpis ukazuje, že v dalším odstavci jmenované osoby jsou psanci, t. j. osoby psané, podezřelé z trestních činů, které jsou oznamovány popravci, aby byly v evidenci, po př. aby popravce o nich dále pátral. Psanci byli psáni purkrabím z Vlašimi. Vlašim nenáležela k panství rožmberskému, nýbrž pánům z Vlašimi. Neležela ani v území kraje bechyňského, nýbrž v kraji kouřimském.

Zprávu tuto možno vyložit tak, že purkrabí z Vlašimi, vrchnostenský úředník sděluje popravčímu úředníku na panství rožmberském psance. Výrazu popravce bylo možno užití v tomto širším smyslu.⁹ Mohli bychom ovšem také spatřovati na podkladě této zprávy v Otradovi popravce krajského. Přihlédneme však k dalším zprávám o něm.

Druhý případ, kdy je uveden Otrad, popravce, jest výslech Petra Žáka a zní:¹⁰ „Petr Žák na mučení Otradovi jest pravil najprv bez mučení na své svědomie, že Vintier a Filip z Jankova ti jsú vším vinni, což jest na mučení pravil.“ Jde tu vlastně o poznámku, která vztahuje se k výslechu Petra Žáka z Jankova, uvedeného v odstavci předcházejícím. Zápis není zcela jasný a zdá se nasvědčovati, že Petr Žák nejprve bez mučení vypovídal Otradovi a pak témuž vypovídal na mučení. Je ovšem zajímavo, že výslech zde uvedený souvisí vlastně se zápisem předcházejícím, totiž se sdělením Dětrichovým, purkrabím z Vlašimi, v němž je uveden Petr Žák v Jankově jako příjemce. Jankov leží v kraji kouřimském. Patrně na podkladě sdělení Dětrichova, Otrad popravce dostihl Petra Žáka a podrobil ho výslechu. Je ovšem nutno poznamenati, že výslech Petra Žáka se děje v Příběnicích, tedy na tvrzi, která náležela Rožmberkům. Sám zápis, v němž se vyskytá Otrad, je rovněž sdělením a nemůžeme než souditi, že Otrad činil o výslechu Petrově sdělení dalšímu místu, na němž bylo pak zapsáno do popravčí knihy. Z tohoto případu bylo by lze souditi, že Otrad ve svém popravčím postavení byl ve spojení s popravčí mocí rožmberskou.

Konečně na třetím místě v popravčí knize vystupuje Otrad zcela aktivně. K zápisu o výslechu z r. 1406, z něhož není zřejmo, na kterém místě se děje, je připsáno: „Vyznali všichni, že by měli odtad ihned škoditi pánu z Rožmberka, a to jsú vyznali přede mnú, Otradem popravci.“¹¹ Z tohoto zápisu je patrna nejen popravčí činnost Otradova, o níž byla již řeč, ale také subjektivní forma dává tušiti, že Otrad přímo řídil zapisování do popravčí knihy. Neboť, kdyby šlo tu o zápis sdělení Otradova, sotva by bývalo použito uvedené subjektivní formy. Leč že bychom připustili, že bylo opsáno sdělení Otradovo v původním svém znění do popravčí knihy.

Shrnuvše tyto poznatky, můžeme konečně vyslovit úsudek o právním postavení Otradově. Souditi, že jde o královského popravce, který by byl jmenován králem vedle pánů z Rožmberka v kraji bechyňském, lze jen s malou pravděpodobností. Mohla by býti vyslovena domněnka, že Otrad z Vitanovic byl jmenován králem Václavem popravcem z rytířstva podobně, jako se vyskytají jme-

⁸ Sedláček A., Hrady a zámky IV. (Praha 1885) str. 246.

⁹ Ze výrazu popravce bylo užíváno v tomto širokém smyslu, proto jest také doklad z r. 1408. A Č I. 193-4. Ve zprávě Pražanů r. 1408, v níž promíjí se Jiříkovi z Vildštejna psanectví na podkladě odpuštění královského, praví Pražané: „... nikdy jemu ani jeho synům i služebníkům, jakožto svrchupsáno stojí, ježto jsú vedle něho pro tu věc zašli, jenž jsú o ni smluveni, ničímž zlým nespomienati v žádné mieře: a dále svobodni býti mají přede všemi našimi, i popravci, i lidmi duchovními i světskými, kteříž beze lsti pod naše poslušenství slušejí.“ — Zde výraz „popravci“ jest použit ve smyslu pražských popravčích úředníků.

¹⁰ Na str. 2.

¹¹ Str. 20.

nování rytířů za popravce i v jiných místech českých.¹² Jeho úkol v tomto smyslu není však z popravčí knihy patrný. Bylo by ovšem možno souditi, že Otrad jest krajským či zemským konšelem. Mínění toto dosud vysloveno nebylo. My ovšem víme, že za Václava IV. zemští konšelé byli, známe jejich činnost však velmi málo. Víme, že byli nápomocni krajským popravcům při oznamování pachatelů, při psaní pachatelů.¹³ Je lákavé přirovnati činnost Otradovu s touto činností konšelskou, ovšem, že nám kniha popravčí nepodává dokladu o hodnosti konšelské pro Otrada, nazývající ho popravcem. Ovšem, že názvu popravce bylo používáno v širším slova smyslu a bylo ho možno snad použití i v tomto případě pro označení zemského či krajského konšela.¹⁴

Konečně je zde mínění Riegrovo. Proti jeho velmi vyhraněně vyjádřenému mínění bylo by však namítnouti, že popravčí činnost Otradova vybočuje z podřízeného postavení vrchnostenského úředníka. Bylo by však možno zřetelem k povaze popravčí knihy i k jejímu významu přesněji vyjádřiti myšlenku Riegrova tak, že Otrad, popravce byl popravčím úředníkem Rožmberků jako královských popravců krajských. Snad tak nejlépe si vyložíme funkce, které Otradovi v popravčí knize náležejí. Výklad tento zůstává ovšem domněnkou, protože přímého potvrzení nemáme a jak se zdá, ho nenalezneme.

Pro zhodnocení významu popravčí knihy rožmberské dlužno ještě prozkoumati otázku, na kterém územním okruhu se výslechy, v knize uvedené, daly. Bylo již výše uvedeno, že třeba lišiti místa, která náležejí k panství rožmberskému a místa, která jsou mimo ně. Dlužno ovšem rozlišiti místa výslechu také podle toho, v kterém kraji jsou. O tom jsme se dříve nezmiňovali, protože tato otázka souvisí právě s určením významu popravčí knihy.

Především nás zaujme, zda místa výslechů, náležející k panství rožmberskému, nalézají se jen v kraji bechyňském. Většina jich je skutečně z kraje bechyňského, setkáme se však i se sdělením výslechů z Mýta Popelova¹⁵ a pak z Libštýna,¹⁶ kterážto místa jsou v kraji plzeňském. Kdybychom posuzovali popravčí knihu z těchto znaků, vyslovili bychom tvrzení, že jde o právní památku, která vznikla vrchnostenské moci rožmberské. Neboť zaznamenávání výslechů pachatelů vyslychaných před vrchnostenskými orgány z různých míst panství rožmberského bez ohledu na krajské hranice by toto mínění zřejmě podpořilo.

Proti tomu však dlužno uvážiti, že popravčí kniha neomezuje se jen na místa rožmberského panství. Jako místa výslechů zločinců jsou uvedena zde nejen místa kraje bechyňského, která nenáležejí k panství rožmberskému, ale i místa, která jsou v jiných krajích. K prvé kategorii náležejí sdělení z Borotína, z Vožice a zvláště z Budějovic. Již zde bylo by dosti obtížno tuto skutečnost vysvětlovati jen z vrchnostenské moci rožmberské.

Tím spíše by bylo nemožným, vysvětliti touto mocí, proč se vyskytají v popravčí knize sdělení z Vlašimi, z Benešova a z Prahy, které jsou v kraji kouřimském a ze Sušice z kraje prácheňského. Bude ještě ukázáno, že obsahově tato sdělení mají souvislost s řízením v popravčí knize zaznamenaným, nebylo by však snadno vysvětliti, zda je možno, aby popravčí místa, jakými beze sporu byly Praha, Budějovice a Sušice a pravděpodobně i ostatní města, v knize zmíněná, byla v úředním styku s úřadem vrchnostenským, třeba by šlo o Rožmberky.

¹² Srv. Pelzel, König Wenzl, Urkb. č. 69; Rieger, Zřízení krajské I. 50.

¹³ Srv. mou rozpravu Zemští konšelé v českém právu 13. a 14. stol. Sborník věd práv. a stát. roč. 1933.

¹⁴ O Otradovi bližších dokladů nemáme. Sedláček na uv. m. místě uvádí několik zpráv. K tomu srv. A Č XXXI. 342 č. 125 (1394), kde zastupuje Otrad z Vitanovic vdovu při obhajování jejího práva proti odúmrtému právu král. Bohužel není zde uvedena hodnota Otradova.

¹⁵ Str. 9.

¹⁶ Str. 46. Rovněž předcházející zápis str. 45—46 je z těchto míst.

Můžeme tedy i z těchto poznatků vysloviti závěr, že třeba že v popravčí knize rožmberské uplatňuje se právní postavení Rožmberků jako vrchnosti, přece kniha ta je jejich úřední knihou jako krajských popravců.

Z toho, co bylo řečeno, nevysvítá dosud jasně účel popravčí knihy. Bylo uvedeno, že popravčí kniha souvisí s činností popravčí a to s psáním pachatelů. Dříve než si vylčíme na zápisech popravčí knihy psaneckou působnost popravčí, sledujme, jak souvisejí mezi sebou jednotlivé zápisy v popravčí knize. Bylo již na tuto skutečnost dříve upozorňováno. Z ní možno se pokusiti o vysvětlení nejen některých způsobů zapisování do popravčí knihy, nýbrž také psaneckého řízení.

Je ovšem přirozené, že souvisejí vnitřně a obsahově mezi sebou výsledky zločinců vyslýchaných přímo před popravčím orgánem rožmberským a spojených svými trestnými činy. Jde-li o celou bandu zločineckou, jsou její členové, lapení při trestných činech vyslýcháni jednotlivě a my z výpovědi jejich můžeme si rekonstruovat trestnou činnost a spolupachatelství osob ve výsledcích uváděných.¹⁷

Setkáme se však i s tím, že nikoli pouze obsahem, nýbrž i řízením je způsobena souvislost mezi zápisy. Příklady nám věc osvětlí: Na str. 1 popravčí knihy sděluje Dětřich, purkrabí z Vlašimi výslech Diviše Děřany, který vypovídá mezi jiným též o Václavovi, řečeném Pivoluštěkovi a o Petrovi Žákovi v Jankově. V následujícím zápise jest ihned řízení, jež zavedl Otrad, popravce s Václavem Pivoluštěkem, synem Matějovým z Bedřichovic, jehož podrobuje mučení na Příběnicích. V též zápisu, rovněž z Příběnic vyslýchán jest Petr Žák z Jankova a činí obsáhlé doznání. Jest z toho patrné, že na podkladě výsledku určitého pachatele, který byl notifikován Otradovi, popravci byly určité osoby, ve výsledku označené chyceny a vyslýhány dále. Bylo na nich vynuocováno přiznání a označování spolupachatelů.

Jiný příklad jest ve výsledku Jana Jaroslavova z Ústí, který v Borotíně r. 1396 vyzrazuje trestné činy na syna Vojslava Českého a Frianso a na jiném místě je zapsán výslech přímo syna Vojslavického, který se děje v Benešově, patrně na podkladě uvedeného výsledku Janova, a r. 1397.¹⁸

Stejně tak poučné jest srovnání zápisů na str. 14. Od konšelů Novoměstských došlo popravčímu úřadu rožmberskému sdělení psanců ve výsledku Petra, řečeného Múcha, který doznal oloupení kupců z Lübecku. Sdělení toto koresponduje s výsledkem Jakše ze Zhoře, který vypovídá o téže bandě lupičské a o též trestném činu, o oloupení uvedených kupců. Je dána možnost, že na podkladě tohoto výsledku bylo zavedeno řízení před Novoměstskými konšely a výsledek jeho sdělen pak popravčímu orgánu rožmberskému. Tomu by nasvědčovalo, že ve výpovědi Jakšově jest uvedeno: „A to jistě těch kupcův zboží s těmi nyní psanými tovariši do Prahy jest dovezl...“ Je možný postup i opačný, jisto však jest, že spojení obou popravčích míst je zde zcela zřejmé a že také vyšetřování téhož trestného činu ze strany obou popravčích míst je ve vzájemné spojitosti.

Na str. 13 jest zápis označený „Služebníci Suchého Črta“, který patrně vznikl ze sdělení popravčímu úřadu rožmberskému od popravčího úřadu jiného. Na podkladě tohoto sdělení pak vznikl výslech Václava Suchého Črta, jednoho z označených služebníků.

* Zcela zřejmý jest tento postup také v obsáhlých zápisech na str. 17. a 18. Popravčímu orgánu rožmberskému jest sdělováno na bandu lupičskou z Budějovic a ze Sušice a členové její jsou pak vyslýcháni patrně před úřadem rožmberským.¹⁹

Konečně také ze zápisu výsledků Beneše Macuty z Heršláku plyne, že vyznání Matěje, vůdce bylo sděleno rožmberskému úřadu z Budějovic a že na podkladě tohoto sdělení bylo zavedeno řízení proti uvedenému Benešovi Macutovi.²⁰

¹⁷ Příkladem může nám posloužiti výslech senátora z Soběstavi, Vaňka z Křežovic a Duchoně z Přeseka na str. 41 a 42, nebo výsledky Macze de Borssov a Kuby na str. 32—33.

¹⁸ Srv. str. 7., 10. Srv. k tomu, co praví Pekař, Žižka II., str. 23.

¹⁹ Jsou to výsledky Dominika a Kočičky na str. 17, při nichž místo výsledku jasně však uvedeno není.

Z toho patrné, že zapisování do popravčí knihy mělo svůj dalekosáhlý význam a že náleželo k velmi dokonalému způsobu policejní organizace v době, do níž zápisy popravčí knihy spadají. Jistě, že měly zápisy účel evidence různých pachatelů. Sem by náležely i zápisy, v nichž se popisuje zevnějšek osob a jejich vlastnosti. Patrně účelem těchto zápisů bylo, aby mohla býti konstatována totožnost pachatelů.²¹ Při výsleších byla také snaha zjistiti pobyt spolupachatelův.²² Jistě však to, co bylo řečeno, nevysvětluje podstatu vlastního „psání“ či „psanectví“.

Abychom po této stránce význam popravčí knihy rožmberské seznali, musíme se zastaviti poněkud u právní povahy „psání“ a seznámiti se s některými způsoby psanectví s jeho účinky, ovšem jen v souvislosti s výkladem popravčí knihy rožmberské.²³

Naše „psání“ nebo „psanectví“ podobá se německému achtu v jeho různých formách, z nichž zvl. t. zv. Verfestung se mu nejvíce blíží. A právě tak, jako bylo debatováno o právní povaze achtu,²⁴ tak také může býti uvažováno o „psání“. Psání objevuje se ve svých účincích jako trest, kterým psanec je stíhán na cti, na těle i na majetku. Chycený psanec je trestán smrtí a majetek jeho propadá. Psání však je také prostředkem exekucním, neboť zapsaný do určité doby je povinen dostaviti se před příslušný soud a zde se musí očistiti a ospravedlniti. V případě kladném pak účinky psání přestávají a psanec je vymazáván ze zápisů. Nedostaví-li se, stává se zapsání definitivní.

Zapsání působí ihned na čest psancovu. Neboť zapsaný nemůže vystupovati před soudem, nemůže podnikati právní jednání a p. Proto je v zájmu zapsaného, aby usiloval o vymazání zápisu v psanecké knize. Docílí toho tím, že před příslušným orgánem soudním dokáže neodůvodněnost zápisu a dosahuje od něho přijetí na milost a odupuštění.

Psání bylo v našich zemích svěřeno do kompetence určitých orgánů. Byli to především popravci, později i města. Popravci měli původně plnou moc popravčí, zapisovali do svých popravčích knih, do psaneckých rejstříků a také trestati psané trestem smrti, ať šlo o osoby ze šlechty či osoby jiné.²⁵

Pokud jde o osoby z obou vyšších stavů, v době 14. a začátkem 15. stol. patrně této moci již neměli.²⁶

Zda města měla takto rozsáhlou moc popravčí v době, když jim byla udělována, může býti sporno. Popravčí moc zřetelem k osobám šlechtickým byla jim udělena patrně v též rozsahu, v jakém ji měli popravci ve 14. a 15. stol.²⁷

Byl-li v té době šlechtic zapsán od popravců a od měst, měl býti oznámen králi, který pak sám rozhodoval, předvoláváje psaného před sebe.²⁸

Když nehledíme k popravčí knize rožmberské, nejsme jinak zpraveni o popravčích knihách jednotlivých krajských popravců. Protože však městům na konci 14. a v 15. stol. náležel také úkol popravčí, jsme oprávněni pátrati v českých městských památkách právních, zda bychom nenalezli v nich určité analogie.

²⁰ Na str. 24 Nejprve přiznal se ke všem kusuom, kteréž Matěj vuodcě, jsa mučen v Budějovicích, na něho pravil,...

²¹ Sem by náležel na př. zápis na str. 13. „Sokolova čeleď“.

²² Na př. na str. 2 „... a ten Kubec jest bydlel v Jirimě“.

²³ Snad bude možno nám pojednati o psanectví širě jinde. Zmínili jsme se o psanectví ve studii „Zemští konšelé v českém právu 13. a 14. stol.“ Sborník věd práv. a stát. 1933. Zde uvedena také literatura. O psanectví nově pojednal prof. Stieber, Dějiny veř. práva ve stf. Evropě III. kniha. Právo trestní. V Praze 1933, str. 80—81.

²⁴ His Rudolf, Das Strafrecht des deutschen Mittelalters, Leipzig 1920, str. 474 n. a literaturu zde uvedenou.

²⁵ Srv. čl. 131 Knihy Rožmberské (vyd. Brandlovo).

²⁶ Srv. mou uvedenou studii o zemských konšelech.

²⁷ Čelakovský Jar., O soudní pravomoci panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a král. městy v Čechách. Právník 1879 str. 116 pozn. — Susta Jos., Dvě knihy čes. dějin I. (1. v.) str. 213, (2. v.) str. 219.

²⁸ Bylo by tak možno souditi z předpisů, které obsahuje Majestas Carolína v čl. 4. XXXII., srv. uvedenou mou studii o zemských konšelech.

Nalézáme je skutečné v t. zv. popravčí knize jihlavské, o níž budeme ještě později mluvit. Pro uspořádání t. zv. psaneckých knih městských však máme neobyčejně důležitý pramen v Praxis cancellariae Prokopa písaře.²⁹ Prokop písař psal své dílo sice v polovici 15. stol., přece však zkoumal městské knihy pražské i ze stol. 14., jak dokazuje srovnání jeho díla se zachovanými městskými knihami. A proto, co nám praví o psaneckých knihách, můžeme vztáhnouti i na poč. stol. 15. Prokop písař podává nám způsob vzniku psanecké knihy³⁰ a tato otázka nás právě zajímá při zkoumání vzniku popravčí knihy rožmberské. Prokop písař rozeznává celkem pět případů, kdy se psanci do psanecké knihy zapisují.

Především zapisuje se do knihy psanců ten, kdo byv poznamenan a obžalován ze zločinu, na nějž je trest smrti, se neočistil a ze svých statků uprchnul. V druhém případě může naříditi zapsání do knihy psanců král zřetelcem k zločinu pachatelově. Ve třetím případě vzniká psanecký zápis zapsáním výsledku pachatele pro osoby, ve výsledku obviněné. Ve čtvrtém případě, oznámí-li město městu druhému určité pachatele jako psance. V pátém konečně vzniká psanectví pro toho, kdo byl vyhnán z města. Nás z těchto případů zaujmou případ třetí a čtvrtý. Oba vzájemně souvisí. Jednou jde o výsledk v místě psanecké knihy, po druhé se jedná o sdělení výsledku z místa jiného. Vzor, který nám Prokop, písař zachoval je v obou případech neobyčejně zajímavý.³¹

Je z něho patrné, že města si navzájem posílala opisy výsledků zločinců. V těchto doznáních byli uvedeni označení spolupachatelé vyslýchaného a také jiní pachatelé. Pro osoby takto označené a zapsané vznikala tu též účinek jako pro jiné psance v psanecké knize.

Je tedy důležité, že psaní vznikalo prostě také výpovědí pachatelovou. Ve výpovědi bylo obsaženo obvinění, které nejen mělo být vyšetřováno popravčími orgány, ale i sama osoba takto obviněná měla se očistovati. Neboť takto obviněná osoba utrpěla na své cti újmu. Tato zásada zůstává v zemském právu v našem právním řádu dosti dlouho a je později vtělena i v předpis zákona.³²

Aplikujeme-li tyto své poznatky na popravčí knihu rožmberskou, vidíme, že i v ní se uplatňuje sdělování výsledků pachatelů z různých míst, že v těchto výsledcích jsou označeny různé osoby za spolupachatele a za pachatele, krátce, že jsou „psány“.³³ Pro osoby takto zapsané nastávaly tytéž účinky jako pro pachatele zločinců, na něž jest trest smrti, šlo-li o osoby nikoli z dvou vyšších stavů.

Šlo-li o osoby ze dvou vyšších stavů, byly patrně oznámeny králi, aby se před ním očistily. Očistily-li se, bylo to oznamováno králem popravčímu místu k záznamu, aby zápis v popravčí knize neměl již působnosti.³⁴

Z tohoto poznatku ovšem plyne, že musíme poněkud jinak posuzovati skutečnost, že v popravčí knize vyskytají se zapsána jména šlechticů vedle jmen prostých zločinců. Mohla se zde vyskytnouti jména i osob společensky velmi vznešených, aniž bychom mohli tyto osoby přirovnávati prostým lapkům.³⁵

²⁹ Prokopa písaře Nového města Pražského Praxis cancellariae. Vyd. Frant. Mareš. Praha 1908.

³⁰ Str. 45 Marešova vydání. De libro proscriptorum. De creacione libri criminalis.

³¹ Na str. 46—47.

³² A Č VI. 383 (1508); ZZV čl. 551; Koldín S XXV., XXVI. Srv. mou rozpravu Urážka na cti podle českého práva zemského. Jubilejní sborník Všeherdu 1928.

³³ Velmi zřetelně vystupuje forma sděleného zápisu popravčímu úřadu rožmberskému v zápise na str. 14 nadepsanému významně „Psanci od konšelův Novoměstských z Prahy“. Jde tu o sdělení novoměstských konšelů popravčímu úřadu rožmberskému ve formě sděleného protokolu o výsledku, který se stal před nimi, jak o tom byla výše řeč.

³⁴ Příkladem je přípis krále Václava IV. z r. 1408, který sděluje Budějovickým, že určitým osobám, „kteříž jsou u Vás psáni a s nimi i pro ně zašli v té míře milostivě jich vinu i nevinu odpustili: protož Vám příkazem přísně, chtíec tak míeti, abyšte o ty věci jim věky věkoma žádným zlým ani kteréž nechutí nespomínali... Sem bylo by zařaditi také listiny ČCM 1876 str. 199-200, jež se týkají Žižky.

³⁵ Tak na př. ve výpovědi Divišové na str. 15 vyskytá se jméno markrabě Prokopa. Markrabě byl tu psán, protože výpovědi chyceného pachatele byl obviněn.

Postup, jakým vznikala popravčí kniha rožmberská jest rovněž zřejmý. Popravčímu úřadu rožmberskému byly zasílány listy, na nichž byly psány různé osoby. Tyto listy byly zapisovány do popravčí knihy. Z tohoto přenášení a prepisování lze vysvětliti, že mohly v zápisech vzniknouti mezery v zápisech tak, jak jsme je uvedli při vnějším popisu popravčí knihy. Není zajisté vyloučena možnost, že nikoli všechny listy, výsledky obsahující byly zapsány. Rada jich mohla zůstat nezapsána.³⁶ Zvláště bylo tomu asi tak v případech, kdy zločincův výsledek neobsahoval skutečností, z nichž mohlo vzejítí psaní osob ve výsledku za pachatele resp. spolupachatele označených.³⁷

O vznikání knihy popravčí rožmberské byly vysloveny již různé domněnky, zvláště pak bylo usuzováno, že kniha vznikla pozdějším prepisem a některé části její, že vznikly najednou a později.³⁸ Z toho, co bylo řečeno, nezdá se nám toto mínění správným. Zápisy do popravčí knihy daly se, jak bylo řečeno, po výsledku a jistě nejen v časovém rozpětí od doby výsledku samotného, a také v intervalech nepravidelných, ale účel popravčí knihy byl praktický a mělo tedy význam, aby zápis do popravčí knihy dál se včas.

Z dosavadních poznatků bylo by možno učiniti také závěr, že popravčí kniha rožmberská byla uložena na jednom místě, patrně na Krumlově, kamž různá sdělení byla zasílána.

Význam popravčích či psaneckých knih byl tedy velmi značný a dával v ruce popravčích orgánů velmi značnou moc. A tu ovšem nemůžeme se nedotknouti také otázky, zda popravčí orgánové mohli zneužiti této své moci. Nemůže býti sporu o tom, že vyslychající orgánové používajíce mučení, kladli sami otázky vyslychanému a velmi často v jeho ústa a v jeho výsledk vložiti to, co sami rádi slyšeli a co chtěli mítí potvrzeno. Jistě nebylo ojedinělým zjevem to, co bylo poznamenané pouze při jednom zápisu v naší knize, že totiž vyslychaný před svou popravou svá doznání odvolal.³⁹

A jistě že rožmberské orgány popravčí vkládaly do úst mučených svými otázkami velmi často jména osob, která náležela nepřátelům Rožmberků. A jistě že tímto způsobem si vysvětlíme, že ve výsledcích se setkáváme velmi často s nepřáteli Rožmberků. Ze byly jim přičítány různé trestné činy velmi nízké a nečestné, je také vysvětlitelno a pochopitelno.

Negeneralisujeme ovšem, že vše, co pravili vyslychaní je nepravdou a lží vzniklou tímto způsobem.⁴⁰ Je však nutno bráti výsledky velmi opatrně a zvláště tam, kde bychom chtěli tvořiti si charakteristiku osob vyslychanými označených.

Že tato domněnka není neopodstatněna, toho dokladem jest příklad, jež uveřejňujeme v poznámce a který se časově vyskytá nedlouho po popravčí knize z r. 1446. Není tudíž přílišné, čerpáme-li z něho poučení i pro naši knihu a pro posouzení a zhodnocení výpovědí, které máme před sebou. Případ je ovšem zajímavý i tím, že i místně je blízký s popravčí knihou rožmberskou.⁴¹

³⁶ Může se ovšem také vynořiti domněnka, že mohlo existovati popravčích knih více a do nich mohlo býti zapisováno současně s popravčí knihou nám zachovanou. Po př. vedli tyto knihy odděleně popravci ustanovení pro kraj bechyňský. Jedině zvl. tímto způsobem zapisování lze si vysvětliti případ zápisu o výpovědi Telce, jednou byl zapsán k r. 1391 a k r. 1398 (str. 5 a 11).

³⁷ Skutečně téměř všechny zápisy v popravčí knize jsou toho druhu, že v nich jsou označovány spolupachatelé. Jen jeden zápis tvoří výjimku na str. 7 z Nového Hradu. Tento zápis svědčí však spíše, že určitá osoba obviněná se očistila z nářknutí, že koupila kradené věci.

³⁸ Soudil tak Toman, Věstník Král. Čes. Spol. Nauk str. 58. K tomuto mínění připojuje se Pekař, Žižka II. str. 22—23.

³⁹ Str. 36. A na smrt jda, potom toho odvolával.

⁴⁰ O tom, že nutno posuzovati výsledky popravčí knihy opatrně srv. Pekař, Žižka II., 30.

⁴¹ Jde o případ zachycený v dopise p. Alše Holického z Šternberka, adresovaném panu Oldřichovi z Rožmberka r. 1446 (A Č II. 22—23). R. 1446 Jenec z Janovic chytil nějakého

Není snad příliš odvážné, upozorníme-li také na právní úpravu pozdější, která jistě vznikla z přehmatů dříve se vyskytujících. V 15. a 16. stol. bylo totiž předepsáno, že při výslechu zločinců má se postupovati určitým způsobem, vyslyšající nemá se dotazovati výslovně na určité osoby, zvláště panské a vladycké. Kdyby se vyslyšající výslovně na určitou osobu z pánů či z vladyků ptal, může tato osoba takto pohaněná pohaněti pro urážku na cti. Byl to převrat proti době předchozí, kdy pátrání a vypytování jmenováním určitých osob bylo dovoleno a možná.⁴²

Popravčí kniha rožmberská náleží tudíž svou povahou k druhu psaneckých knih. Přehlédneme-li jen velmi zběžně otázku existence a zařízení těchto knih jinde, vidíme, že existence jejich na př. v právu německém je dosvědčena četnými doklady již ze 13. stol.⁴³ Zařízení těchto knih bylo různé, protože prohlášení achty bylo užíváno nejen v případech, kde stihání pachatelů dalo se oficiálně, nýbrž i v případech soukromožalobních. Bylo tomu tak zvl. v městských knihách achtovních. Příkladem takovýchto achtovních knih je chebská achtovní kniha.⁴⁴

V městech zvl. z okruhu práva magdeburského vyskytají se psanecké knihy, do nichž se zapisovalo z úředního rozhodnutí městských orgánů. Zápisy v nich obsahovaly vytčení výroku konšelů, jich jména a po př. vytknutí, na čí rozkaz byl psanec zapsán (na př. knížete). Příkladem psaneckých knih tohoto druhu jsou knihy psanců ve Slezsku a v Lužici.⁴⁵

V Čechách a na Moravě vznik psaneckých knih v městech souvisí se svěcením popravčí moci městům.⁴⁶ Bohužel, že z těchto popravčích či psaneckých knih měst českých a moravských máme velmi málo zachováno. Snad tyto knihy byly ničeny, jakmile splnily svůj úkol. Jsou zachovány nám jednak psanecké zápisy pražské, jednak jihlavské, jak na to bylo již upozorněno.

V pražských soudních knihách vyskytají se psanecké zápisy jednak v soudní knize Starého města Pražského z let 1351—1366,⁴⁷ jednak v soudní knize pňhonů a nálezů novoměstských z l. 1377—1427⁴⁸ a v knize útrpných vyznání a opovědí před rychtářem městským z let 1402—1421.⁴⁹

V pražských těchto soudních knihách jsou zachovány zápisy psanců pouze těch, kteří byli vyslyšáni před městským soudem pražským a je v nich po-

znamenáno, kdo byl psán a proč. V naposled uvedené knize jsou zapsáni ti, kteří Praze opověděli a jména velmi významných osob se zde octla v knize, v níž se zapisovali i ostatní psanci.⁵⁰

Tak zv. popravčí kniha jihlavská jest vlastně soubor zápisů popravčích obsažených v městské jihlavské knize (rkp A IV).⁵¹ Vydavatel jich Aug Neumann nazývá tyto jihlavské zápisy přímo doplňkem popravčí knihy rožmberské.⁵² Stalo se tak patrně pod dojmem četby Pekařovy knihy o Žižkovi, v níž je rovněž o popravčích zápisech jihlavských zmínka.⁵³ Jest to dosud jediný popis této právní památky v naší literatuře. Pekař má za to, že popravčí zápisy byly v městské knize jihlavské shromážděny jediným písařem (kolem r. 1419) a doplněny několika vyznáními z let 1432.

Zkoumáme-li⁵⁴ tyto zápisy, vidíme především, že jde o zápisy z r. 1410 až 1419 a pak z let 1432—1457 jen o několik zápisů. Zápisy z r. 1410—1419 jsou psány nikoli v chronologickém pořádku, nýbrž přeházeny. Jsou psány však jednou rukou,⁵⁵ takže je pravděpodobno, že byly později (r. 1419) najednou opsány. Zápisy obsahují výsledky zločinců a různá sdělení psanecká. Po této stránce vykazují skutečně shodu s popravčí knihou rožmberskou. V zápisech je zcela patrnou snahou soustřediti v městské knize zápisy výslechnů různých osob, které obsahově souvisejí na jedno místo.⁵⁶ Tím by se dalo také vysvětliti přeházení výslechnů.

Je patrné, že zápisy obsažené v jihlavské městské knize vznikly ve velké většině ze sdělování psanců do Jihlavy z různých míst v Čechách i na Moravě. Zkoumáme-li zápisy jihlavské, můžeme v nich spatřovati potvrzení theoretických výkladů, které nám podává pro psanecké knihy Prokop písař. Na př. sdělení z Německého Brodu a pak sdělování psanců z různých míst⁵⁷ jsou toho dokladem a přímo vzorem pro popravčí a psaneckou praxi mezi různými městy. Účel jejich je týž jako v popravčí knize rožmberské: zapsati psance a míti je v evidenci popravčí moci jihlavské.

Zajisté, že se vynoří otázka, zda nenalezneme mezi popravčí knihou rožmberskou a mezi popravčími zápisy jihlavskými jistou souvislost. Je možná, neboť obě právní památky shodují se časem a téměř i místem. Skutečně také na určité shody mezi nimi bylo upozorňováno. Bylo tu hleděno jen na shody, při nichž v obou právních památkách vyskytají se tytéž osoby zapsané.⁵⁸ Tyto shody mezi oběma popravčími zápisy vznikly tím, že mezi Jihlavou a Rožmberky byl styk jako mezi popravčími místy, právě tak jako se stýkala Jihlava i s jinými místy popravčími. Doklad pro to nalézáme v zápise, který byl již předmětem pozornosti v naší literatuře, ovšem z jiných hledisek. Jest to zápis Janka, sluhu Kolúchova.⁵⁹ Patrně výslechn tohoto pachatele, který byl oběšen ve Stráži,⁶⁰ byl sdělován Jihlavě, protože i v jeho výpovědi jsou uváděny osoby z Moravy, které na Moravě měly býti psány.

⁵⁰ Zápisy těchto jmen jsou uveřejněny v A Č IV. 375 násl., 378 násl.

⁵¹ Vydal je Aug. Neumann, *Nové prameny k dějinám husitství na Moravě* (Olomouc 1930) str. 215—258. Prof. J. V. Šimák zapůjčil mi laskavě svůj opis těchto zápisů opatřený velmi podrobným rejstříkem. Vyslovuji mu za zapůjčení svůj dík.

⁵² Loco cit. str. 5.

⁵³ II. str. 28—29.

⁵⁴ Nám zde nejde o podrobný popis této právní památky, nýbrž jen o upozornění v souvislosti s popravčí knihou rožmberskou.

⁵⁵ Podle sdělení prof. Šimáka.

⁵⁶ Na př. zápisy z r. 1417 na str. 215—218. Je také pozoruhodno, že zápis o Holém vyskytá se německy a česky a to na různých místech jihlavské knihy, srv. str. 223 a násl. Snad by se dalo vysvětliti, že šlo zde o sdělení z různých míst, nebo o překlad do různých míst.

⁵⁷ Na př. Neumann I. c. str. 235 *Brodenses scripserunt*. — *Nomina predonum secuntur*.

⁵⁸ Pekař, *Žižka II.* 28—29.

⁵⁹ Srv. Neumann, str. 234.

⁶⁰ Jde asi o Stráž v jižních Čechách, zmíněnou i v popravčí knize rožmberské.

lotra a vynutil na něm falešnou výpověď na pana Alše, jeho syna a služebníky: „žeť mi se jest i synu mému a služebníkům našim od něho převeliká křivda stala v pravém zapsaném křesťanském příměří, za jeho cti a věru; že jav jakéhos lotra, kteréhož sú u něho stavili pro zlodějstvo, a jsa se mnú ve zlé vuoli, i navedl jej a to sliby svými i připravil k tomu mučení, aby takové lživé věci na mě i na syna mého i na naše služebníky pravil. I obeslal k tomu města, a kohož mu se jest zdálo... A tak po mučení toho lotra sepsal, což mu se zdálo, i zavolal k tomu města některá, i četl jim to a toho lotra otázal, zná-li se k tomu: a on jsa naveden a za to maje, že jemu to zdří, což sú jemu Jenec a úředníci slíbili, i seznal se k tomu ke všemu před městy, co sú s listu napsavše četli. A v tom, když jej vedli na popravu, a dobří a múdří lidé jej pamatovali, jimžto se to vidělo nepodobné ku pravdě, i počal odvolávi.“ V dopise dále p. Aleš očekává, že Jenec oznámí výslechn p. Oldřichovi z Rožmberka. V odpovědi p. Oldřicha (tamtéž na str. 25) se upozorňuje, že p. Jenec věc oznámil jen ústně nikoli písemně. Jde jistě o případ hlášení výslechn zločince p. Oldřichovi jako popravci.

⁴² Srv. A Č VI. 383 (1508); Z Z V čl. 551; Lib. cit. V. 219—220; A Č X. 304—305.

⁴³ *His Rud.*, *Das Strafrecht des deutschen Mittelalters*, Leipzig 1920, str. 445 násl.

⁴⁴ Egerer *Achtbuch* vyd. v. *Siegel* v *Mitt. d. V. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen* sv. 39—41.

⁴⁵ Srv. Knothe Hermann, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von ältester Zeit bis Mitte des 16. Jh.* Neues Lausitzisches Magazin B. 53 Görlitz 1877 str. 252—257; Müller August, *Die Abfassung der Tabula proscriptorum Nizensis*, Z. d. V. f. Gesch. Schlesiens LIV. (Breslau 1920).

⁴⁶ Srv. mínění Horcickovo, *Horcicka* Ad. Dr., *Die strafrechtlichen Entscheidungen des Böhm.-Kammitzer Schöffengerichtes* aus den J. 1380—1412. M. V. G. D. B. XLV. 39—47.

⁴⁷ *Čelakovský Jar.* Šborník příspěvků k dějinám hlav. města Prahy I., seš. 2. V Praze 1920, str. 54, č. arch. 987 fol. 353—361 b.

⁴⁸ *Čelakovský*, ibidem, str. 79—80, č. a. 2071 fol. 162—176 b.

⁴⁹ *Čelakovský*, ibidem, str. 110—111, č. a. 2096.

Résumé.

Sur le livre (registre) de haute justice des seigneurs de Rožmberk.

Le livre (registre) de haute justice des seigneurs de Rožmberk („Popravčí kniha pánů z Rožmberka“) est un précieux monument du droit tchèque à la fin du XIVe et au début du XVe siècles. Il s'est conservé en manuscrit dans les archives Švarcemberk à Třeboň et a été publié en 1878 par Fr. Mareš dans les „actes de la Société royale tschèque des sciences.“

Par son origine, il est lié aux fonctions prévôtales (justicières) que revêtaient les seigneurs de Rožmberk en qualité de prévôts de justice (justiciers) de la circonscription de Bechyně. Les prévôts régionaux („popravčí“, iusticiarii) en Bohême étaient des fonctionnaires nommés par le roi afin de poursuivre et de punir les malfaiteurs près sur le fait et ceux connus pour avoir commis un forfait. Les prévôts de justice (justiciers) recherchaient aussi les personnes suspectes. Parmi ces dernières, se rangeaient celles qui avaient été dénoncées comme auteurs ou complices de crimes au cours des interrogatoires subis par les délinquants arrêtés et pris sur le fait. Afin de pouvoir dument remplir leurs fonctions judiciaires et de police, les prévôts régionaux se communiquaient mutuellement les noms et les dépositions des malfaiteurs saisis et interrogés. A la fin du XIVe siècle et au commencement du XVe, ils furent aidés dans cette tâche aussi par les villes, qui avaient le pouvoir de poursuivre les malfaiteurs publiquement connus.

Les prévôts (justiciers) du roi et les villes inscrivait les interrogatoires des délinquants dans des registres spéciaux. On y transcrivait aussi les rapports de police qui avaient été envoyés par d'autres prévôts ou villes. Ces inscriptions n'avaient pas seulement un but de contrôle, mais elles entraînaient certains effets de droit: les personnes inscrites tombaient par là sous le coup de la proscription. Les proscrits étaient dépouillés de toute protection légale, mais ils pouvaient administrer la preuve que les suspicions formulées dans les inscriptions du registre étaient sans fondement. On faisait savoir au roi le nom des proscrits nobles. Celui-ci les citait à comparaître devant lui afin de se justifier. La proscription était non seulement une peine, mais encore un moyen d'exécution.

Le livre (registre) de haute justice des seigneurs de Rožmberk („Popravčí kniha pánů z Rožmberka“) offre des preuves très claires de cette organisation de police pénale. Il contient les procès-verbaux d'interrogatoires de personnes auteurs de vols, de pillage à main armée, de violences publiques etc. Ces interrogatoires avaient lieu devant les fonctionnaires des seigneurs de Rožmberk. On y trouve des renseignements donnés sur des malfaiteurs de Prague, de Budějovice etc. Et comme ce qu'il contient a été écrit à l'époque des guerres hussites, son intérêt n'est que plus grand et il contribue sur beaucoup de points à faire connaître les conditions juridiques et sociales qui existaient du temps des Hussites.

V „Pracích ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy university v Praze“

(dříve »Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě v Praze«)

dosud vyšlo:

- Čís. 1. R. Rauscher: **Zemské míry na Moravě.** (1919) Cena Kč 2.40.
- Čís. 2. Dr. jur. Fr. Čáda: **K osobní exekuci podle českého práva zemského. I.** (1920) Cena Kč 5.50.
- Čís. 3. Dr. jur. R. Rauscher: **O zvolené posloupnosti v českém právu zemském.** (1921) Cena Kč 4.40.
- Čís. 4. Dr. jur. Vl. Solnař: **Z dějin českého zemského práva trestního. (Trestní čin a trest.)** (1921) Cena Kč 4.40.
- Čís. 5. Dr. jur. R. Horna: **K dějinám moravských úředníků. I. Dvorští úředníci mor. do roku 1411.** (1922) Cena Kč 7.—. (Rozebráno.)
- Čís. 6. Dr. jur. František Čáda: **Ležení podle českého práva zemského. (K osobní exekuci II.)** (1922) Cena Kč 9.—.
- Čís. 7. Dr. jur. R. Horna: **K dějinám moravských úředníků. II. Zemští úředníci moravští do r. 1620.** (1923) Cena Kč 9.—.
- Čís. 8. Dr. jur. R. Rauscher: **K rukojemství v českém právu zemském.** (1923) Cena Kč 5.—.
- Čís. 9. Dr. jur. Mir. Boháček: **Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana.** (1924) Cena Kč 5.—.
- Čís. 10. JUC. Jan Procházka: **Parcelování velkostatků (raabisace) za Marie Terezie v Čechách.** (1925) Cena Kč 10.—.
- Čís. 11. Dr. jur. Anděla Kozáková: **Právní postavení ženy v českém právu zemském.** (1926) Cena Kč 12.—.
- Čís. 12. Dr. jur. Josef Kliment: **Glejty v českém státě.** (1928) Cena Kč 10.—.
- Čís. 13. Václav Vaněček: **Studie o imunitě duchovních statků v Čechách do polovice 14. století.** (1928) Cena Kč 15.—.
- Čís. 14. Dr. Jos. Kliment: **Orgány zahraničních styků v českém státě před Bílou horou.** (1929) Cena Kč 10.—.
- Čís. 15. **Sborník prací z dějin práva československého. Sv. I.** (1930) Cena Kč 20.—.
- Čís. 16. JUC. Josef Hobzek: **Majestas Carolina a římské právo.** (1931) Cena Kč 3.—.
- Čís. 17. JUDr. Václav Vaněček: **K soudní imunitě duchovních statků na Moravě.** (1931) Cena Kč 10.—.
- Čís. 18. JUDr. Václav Vaněček: **Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku. I. Zakladatelská práva.** (1933) Cena Kč 20.—.
- Čís. 19. Dr. jur. J. Veselý: **Príspevky ke kritice textu právních pramenů XVI. stol. I. Všehrd a desky zemské (v tisku).**